

Onderscheidende Wijken

Een onderzoek naar het eigene van zes
Groningse woonwijken

Masterscriptie Culturele Geografie
Anne-Krijn Piersma
s1216589

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Afstudeerbegeleiding: dr. Tialda Haartsen

In samenwerking met de Dienst RO/EZ, Gemeente Groningen
Stagebegeleiding: Hiltje van der Wal

Januari 2008

Voorwoord

Deze afstudeerscriptie is het resultaat van een onderzoek naar het eigene van zes woonwijken in de stad Groningen. Dankzij het beschikbaar stellen van een stageplaats door de Dienst RO/EZ van de gemeente Groningen heb ik mij kunnen verdiepen in het karakter van de Groningse woonwijken. Vanaf het begin was al duidelijk dat dit een win-win-situatie was: de gemeente heeft met de resultaten meer inzicht gekregen in het begrip *identiteit* in de beleidscontext en ikzelf heb deze stage als leerzaam, nuttig en bovendien erg leuk ervaren. Het in de praktijk brengen van de theoretische en methodologische kennis die je als student in de loop der tijd hebt verzameld is mij bijzonder goed bevallen.

Zoals men wel vaker leest in dergelijke prologen, wil ook ik u niet in het inhoudelijke gedeelte van deze scriptie loslaten zonder mijn dank te hebben uitgesproken tegenover een aantal 'drijvende krachten' achter het hele proces van onderzoeken.

Allereerst de facultaire begeleiding door Tialda Haartsen. Haar scherpe en heldere commentaar en no-nonsense instelling hebben mij op sommige momenten behoed voor het verlies van de focus van dit onderzoek en het geheel naar een goed einde begeleid.

Daarnaast, en minstens zo belangrijk, zijn de medewerkers van de afdeling Beleidsontwikkeling geweest. Dankzij het beschikbaar stellen van een stageplek is mij de mogelijkheid gegeven mij een aantal maanden te verdiepen in het eigene van de Groningse woonwijken en het formuleren van een aantal interessante conclusies en aanbevelingen over dit onderwerp. De hulp van collega's en het delen van hun kennis en ervaring in de loop van dit project zijn een echte eye-opener geweest voor mijn praktijkervaring in het vakgebied. In het bijzonder bedank ik hiervoor Hiltje (en de anderen uit het projectteam Onscheidende Wijken), Martin en Jaqueline. Ook ben ik dank verschuldigd aan de medewerkers van andere afdelingen die mij op eniger wijze hebben geholpen. Rick heeft mij op allerlei vlakken geassisteerd: van het wegwijs maken binnen de Dienst tot co-interviewer in de wijken en alles wat er tussenin zit. Ontzettend bedankt.

Ten slotte: Nic, Pieter, Manja, Tjeerd en Wouter voor de koffie, verhalen en afleiding, en Charlotte voor het structurerende commentaar en het meedenken wanneer het nodig was.

Ik hoop dat u het geheel met interesse en plezier zult lezen.

Anne-Krijn Piersma

Groningen, januari 2008

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op het eigene van Groningse woonwijken. Het is uitgevoerd in opdracht van de Dienst RO/EZ van de gemeente Groningen, die het aanbieden van een breed scala aan woon- en leefomgevingen als belangrijk beleidspunt heeft. De centrale onderzoeksvraag is: wat zijn de volgens verschillende betrokken actoren de identiteiten van een wijk en welke aspecten zijn volgens deze actoren bepalend voor deze identiteiten?

Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen. Het eerste is een literatuurstudie, aangevuld met gesprekken en brainstormsessies met verschillende beleidsmedewerkers. In deze fase is het begrip identiteit verkend en beschreven aan de hand van theorieën van onder andere Lynch (1960), Rose (1995), Paasi (1986) en Cresswell (2005). Ook is de bruikbaarheid van het begrip besproken voor inpassing in wijkgericht beleid. De theoretische fase heeft geresulteerd in het schema van identiteitsbepalende aspecten: een schema met een twintigtal aspecten waarvan verwacht wordt dat ze in zekere mate als identiteitsbepalend worden gewaardeerd door de betrokken actoren. Als twee groepen actoren zijn bewoners en beleidsmedewerkers in dit onderzoek opgenomen. De keuze voor de onderzoeksgebieden is gemaakt op basis van inzicht en kennis van de verschillende wijken in de stad Groningen. De casewijken zijn: Beijum, Lewenborg, Selwerd, de Wijert-noord, de Oosterpoort en de Schildersbuurt. Deze selectie bestaat uit drie paren van elk twee wijken die in ontstaanswijze en uiterlijk overeenkomsten vertonen.

Het tweede deel van het onderzoek is het empirische gedeelte en bestaat op zijn beurt uit twee subdelen. Ten eerste zijn interviews gehouden met een aantal beleidsmedewerkers. De geïnterviewden zijn bij de Dienst RO/EZ werkzaam als stadsdeelcoördinatoren en hebben van de specifieke wijken veel kennis en ervaring. Aan hen is gevraagd welke aspecten uit het aspectenschema volgens hen identiteitsbepalend zijn voor de betreffende wijk. Dit heeft een rijtje van meest identiteitsbepalende aspecten opgeleverd.

De tweede informatiebron uit het empirische gedeelte bestaat uit open vraaggesprekken met bewoners van de casewijken. Aan hen is gevraagd met welke korte typering zij hun wijk konden omschrijven. Vervolgens is gevraagd welke concrete elementen in de wijk bijdragen aan deze beleving van de wijk. De concrete elementen zijn ingedeeld in de categorieën van het aspectenschema en op basis daarvan is een rangorde opgesteld van meest identiteitsbepalende aspecten volgens bewoners.

Beleidsmedewerkers waarderen fysieke aspecten van een wijk sneller als identiteitsbepalend dan bewoners: bouwperiode, *paths* (routes door de wijk), bouwfilosofie en corporatief bezit zijn de belangrijkste vier aspecten. Bewoners noemen vaker sociale aspecten: sociale cohesie, functies/voorzieningen, staat van onderhoud, woningtype, huishoudprofielen en leefstijlen van de bewoners scoren hoog. Voor de in dit onderzoek meegenomen actoren bepalen bovengenoemde aspecten dus de identiteiten van de verschillende wijken. Een aantal aspecten, zoals *landmarks* (oriëntatiepunten), opleiding, culturele voorkeur, scheiding privé-openbare ruimte, inkomen en percentage allochtone bevolking wordt door beide groepen niet of nauwelijks genoemd als identiteitsbepalend.

Uit de literatuurstudie is gebleken dat 'het eigene' van een woonwijk niet bestaat. Het eigene ofwel de identiteit is een sociale constructie: een verzameling betekenissen die door verschillende betrokken actoren aan een gebied (in dit geval de wijk) is toegekend. Deze verzameling bevat altijd onderlinge tegenstrijdigheden. Het hoogst haalbare in de zoektocht naar identiteit van een woonwijk is daarom de combinatie van aspecten die

door de meerderheid van de actoren als 'eigen' voor de betreffende wijk wordt aangemerkt. Uit de conclusie blijkt tenslotte dat deze combinatie van identiteitsbepalende aspecten eigenlijk niet bestaat. Slechts een klein aantal aspecten heeft een relatief positieve waardering door zowel bewoners en beleidsmedewerkers (bijv. bouwperiode, staat van onderhoud, sociale cohesie en functies/voorzieningen). Er lijkt verder echter nauwelijks sprake te zijn van overeenkomsten in de waardering. Hiermee wordt duidelijk dat werken met identiteit in het beleidsveld alleen zinvol is wanneer de betekenissen van een plaats voor verschillende actoren worden meegenomen. Concessies doen lijkt hierbij voor alle betrokkenen onvermijdelijk.

Inhoudsopgave

Voorwoord	I
Samenvatting	III
Inhoudsopgave	V
1. Inleiding	1
§ 1.1 <i>Aanleiding voor het onderzoek</i>	1
§ 1.2 <i>Probleem- en vraagstelling</i>	2
Aanvankelijke opzet: kwantitatief onderzoek	2
§ 1.3 <i>Relevantie onderzoek</i>	3
Maatschappelijke relevantie	3
Wetenschappelijke relevantie	3
§ 1.4 <i>Leeswijzer</i>	3
2. Theoretisch raamwerk	5
§ 2.1 <i>Wat is identiteit?</i>	5
Het begrip 'identiteit' verkend	5
Identiteit versus imago	6
De fysieke en sociale component	6
Discourse	7
Schaalniveau	8
Macht en identiteit	8
Identiteit als proces	8
§ 2.2 <i>Theorieën over vorming van identiteit van plaatsen</i>	9
Cresswell: vier aspecten die plaats betekenis geven	9
Rose: de wederzijdse beïnvloeding van plaats en identiteit	9
Paasi: vier fasen in de totstandkoming van identiteit	10
Lynch: identiteitsvorming door fysieke kwaliteiten	10
§ 2.3 <i>Van theorie naar de praktijk</i>	11
3. Methodologie	13
§ 3.1 <i>De zes casewijken</i>	13
Keuze van de casewijken	13
Enkele opmerkingen bij het onderzoeken van de wijken	16
§ 3.2 <i>Onderzoek in twee delen</i>	16
1) Interviews medewerkers Stadsdeelcoördinatie	17
2) Wijkgesprekken	18
§ 3.3 <i>Verwerking van de gegevens</i>	19

4.	Analyse en resultaten.....	20
§ 4.1	<i>Interviews medewerkers Stadsdeelcoördinatie</i>	<i>20</i>
§ 4.2	<i>Wijkgesprekken</i>	<i>23</i>
	Typeringen: identiteit volgens bewoners en bezoekers	23
	Elementen: waaraan wordt een identiteit ontleend?	25
	Aspecten: welke zijn het meest identiteitsbepalend?	26
	Identiteitsbepalende aspecten per wijk	28
	Identiteitsbepalende aspecten in relatie tot woonduur.....	28
	Identiteitsbepalende aspecten voor bewoners en bezoekers.....	29
§ 4.3	<i>Terugkoppeling.....</i>	<i>30</i>
	Terugkoppeling naar theorie en het aspectenschema	30
	De fysieke kenmerken	30
	De objectieve bevolkingskenmerken	32
	De sociale kenmerken	32
	De rol van macht.....	33
	Terugkoppeling naar methoden.....	33
	Terugkoppeling naar eerder onderzoek	34
5.	Conclusies	36
	Synthese: van theorie tot resultaat	36
	De belangrijkste conclusies uit het onderzoek	36
6.	Aanbevelingen	39
§ 6.1	<i>Aanbevelingen voor beleid.....</i>	<i>39</i>
§ 6.2	<i>Aanbevelingen voor verder onderzoek.....</i>	<i>41</i>
	Lijst van geraadpleegde literatuur	43

Bijlagen

1. Inleiding

§ 1.1 *Aanleiding voor het onderzoek*

Identiteit is een begrip dat in ruimtelijke vraagstukken de afgelopen jaren steeds meer in zwang is geraakt, niet in de laatste plaats op het gebied van huisvesting. De trend in de ruimtelijke ordening is een verschuiving van de kwantitatieve naar de kwalitatieve kant. In de periode tussen 1945 en 1980 lag het accent bij de woningbouw voornamelijk op de hoeveelheid woningen: de woningnood moest worden aangepakt en na 1945 is er in Nederland elke tien jaar een miljoen woningen gebouwd (Ministerie van VROM 1997, Hereijgers 2001). In de periode hierna zijn begrippen als beleving, waardering, de persoonlijke maat en bovenal identiteit een grotere rol gaan spelen op de woningmarkt en in het wijkbeleid. Deze andere benadering zorgt ervoor dat steden kleurrijker en gemêleerder worden en betekent tegelijk een toenemende complexiteit op het gebied van wijkbeleid.

Wijken en buurten worden bevolkt door verschillende groepen mensen die er leven, wonen en werken. Levensstijlen lopen sterk uiteen (Experian Nederland 2004, Motivaction 2002), wat het lastig maakt een wijk of buurt met één label te beplakken. In Groningen is dit niet anders. Voor de gemeente Groningen en de Dienst RO/EZ in het bijzonder zijn wijktyperingen echter onmisbaar, omdat ingrepen in fysieke en sociale processen worden afgestemd op dit soort informatie uit de wijken (Bureau Onderzoek 2003). Bovendien leunt het Groningse beleid sterk op deze gegevens voor het creëren van een breed aanbod van leefomgevingen voor wonen en werken.

Een gangbaar synoniem voor 'identiteit' is 'het eigene' (o.a. Pellenbarg 1991). Het gebruik van de term 'het eigene' is in dit onderzoek gekozen vanwege de praktische doelstelling: het boven tafel krijgen van bepalende factoren voor het eigene van stadswijken. Het eigene van een wijk kan worden gebruikt voor het creëren en promoten van een gevarieerd aanbod van woonomgevingen in de stad. Mensen zoeken een woning in een wijk met iets eigens en daarvoor zijn dus wijken nodig met een eigen karakter. Gezien de verscheidenheid aan groepen mensen met elk hun eigen leefstijl, wil de gemeente Groningen een gevarieerd woon- en lefaanbod creëren. Dit betekent wijken die een sterke identiteit hebben, een eigen uitstraling, een duidelijk karakter. In aansluiting hierop stellen Karssenbergh et al. (2005) dat identiteit belangrijke sleutels aanreikt om ruimtelijke strategieën in de praktijk te brengen en om aan de maatschappelijke vraag naar karaktervolle ontwikkeling te voldoen.

Over de na te streven samenstelling van de bevolking van een wijk wordt verschillend gedacht. Waar sommigen pleiten voor functiemenging en een diverse bevolkingssamenstelling van een wijk (o.a. Jacobs 1961, Gemeente Groningen 1989) onderschrijven anderen de voordelen van homogeniteit in een wijk (Bayer 2003). De laatste opvatting heeft als gevolg dat verschillende wijken sterker tegen elkaar afsteken, omdat een wijk een eenzijdiger bevolkingssamenstelling heeft. Planologen en stedenbouwkundigen neigen steeds vaker naar het accentueren en erkennen van deze verschillen tussen wijken: "Geen twee wijken in de stad zijn hetzelfde en dat moeten we ook niet willen" (van Wijck 2007, pers. comm. 5 juni). De vraag wat dan precies een wijk zijn identiteit geeft, het 'eigene' dat andere wijken juist niet hebben, is daarom een zeer interessante. Met een antwoord op deze vraag kan beter richting gegeven worden aan toekomstige ingrepen in de Groningse wijken, omdat beleidsmakers meer inzicht krijgen in de behoeften en wensen van bewoners en van de wijk als geheel.

§ 1.2 *Probleem- en vraagstelling*

Dé identiteit van een wijk is niet gemakkelijk vast te stellen, aangezien iedereen een wijk anders ziet en beleeft. Er kan dus gesproken worden van verschillende identiteiten van een wijk; verschillende betekenissen die door bewoners en bezoekers worden toegekend aan een plaats (Massey 1994). Deze ongrijpbaarheid van identiteit strookt ogenschijnlijk niet met het streven van hedendaagse beleidsmakers: het vangen en beheersen van identiteit van een wijk. Juist omdat een identiteit van een plaats gevormd wordt door degenen die er een band mee hebben is het in dit onderzoek zaak erachter te komen welke actoren belangrijk zijn bij het onderzoeken van identiteit van een wijk. Ook is de vraag waaruit identiteit nou precies bestaat. Ofwel: welke aspecten spelen een rol in de identiteiten die door verschillende actoren een wijk worden toegekend?

Bovenstaande heeft geleid tot de volgende vraagstelling, die centraal staat in dit onderzoek:

- Wat zijn volgens de verschillende betrokken actoren de identiteiten van een wijk en welke aspecten zijn volgens de actoren bepalend voor deze identiteiten?

Het onderzoek heeft de vorm van een verkennende studie: het is een poging het begrip 'identiteit' te doorgronden en de vinger te leggen op de belangrijkste bestanddelen ervan met betrekking tot woonwijken. Deze zoektocht is gestructureerd door het opstellen van een aantal deelvragen. Een aantal hiervan is gericht op de literatuurstudie, verricht in hoofdstuk 2, andere zijn meer empirisch van aard en worden beantwoord in de latere fasen van het onderzoek. De deelvragen zijn:

- Wat bepaalt het eigene van een wijk volgens relevante theorieën?
- Hoe wordt identiteit aan een plaats toegekend?
- Welke aspecten van een plaats spelen een rol bij het onderzoeken van het eigene van een wijk?
- In hoeverre waarden de verschillende betrokken actoren deze aspecten als identiteitsbepalend voor de casewijken?

Aanvankelijke opzet: kwantitatief onderzoek

In eerste instantie was het de bedoeling het onderzoek te baseren op voornamelijk kwantitatieve data. De oorspronkelijke onderzoeksvraag "hoe kan het eigene van een stadswijk worden bepaald met als voornaamste uitgangspunt kwantitatieve data?" kondigde een onderzoek aan dat als uitkomst een bepaalde methode zou hebben. Een model of formule die, door er aan de ene kant data in te stoppen, aan de andere kant 'de identiteit' van een wijk tevoorschijn zou toveren. Daarnaast suggereerde de oude vraagstelling dat kwantitatieve data gebruikt kunnen worden voor het bepalen van identiteit. Al snel is de visie op deze twee punten bijgesteld. Een methode voor het bepalen van identiteit of het aanwijzen van het eigene van een wijk is niet geformuleerd. De verkennende fase (literatuurstudie plus gesprekken met medewerkers RO/EZ) deed inzien dat dit geen haalbare optie is. De aandacht is verlegd van het bepalen naar het hanteerbaar maken van identiteit.

§ 1.3 *Relevantie onderzoek*

Maatschappelijke relevantie

Het debat over de rol van identiteit in ruimtelijke vraagstukken is al een aantal jaren in volle gang. Ondanks de popularisering van het begrip bestaat echter nog veel scepsis en onduidelijkheid over de definitie, draagkracht en toepasbaarheid van identiteit (Reinders 2005). Met andere woorden: er wordt veel over gepraat, maar bij de toepassing ervan in ruimtelijk beleid valt het vaak stil. Een onderzoek dat op zoek gaat naar aspecten waaruit identiteit bestaat en dit vervolgens empirisch onderbouwt is daarom zeer nuttig. Dit onderzoek combineert het wetenschappelijke perspectief van waaruit het begrip identiteit onder de loep wordt genomen met een praktijkstudie, waarin de betekenis van identiteit voor verschillende groepen wordt achterhaald. De uitkomst hiervan is een concrete lijst met identiteitsbepalende aspecten voor zes Groningse woonwijken. Deze uitkomst is nadrukkelijk *geen* 'branding' van een wijk van hogerhand, maar een verzameling aspecten waarmee het eigene van een wijk kan worden benaderd. De opdrachtgever van dit onderzoek, de Dienst RO/EZ van de gemeente Groningen, heeft hiermee een handvat voor het beschrijven van wijken op een andere manier dan momenteel overwegend wordt gedaan, namelijk op basis van enkel kwantitatieve gegevens over de wijk.

Wetenschappelijke relevantie

Het begrip identiteit is in de academische discourse sinds enkele decennia populair, met name in het sociale onderzoek. In de loop der tijd zijn verschillende definities van het begrip geformuleerd; een eenduidige betekenis van het begrip bestaat niet. In dit onderzoek wordt daarom niet geprobeerd een nieuwe definitie op te stellen (wetende dat zo'n definitie sterk situatieafhankelijk is). Er is gekozen voor een inhoudelijke en empirische verdieping in het concept van identiteit in de ruimtelijke ordening. Dit onderzoek ontleedt identiteit vanuit cultuurgeografisch perspectief: het gaat uit van de toekenning van betekenissen door meerdere (groepen) actoren aan bepaalde gebieden (de zes casewijken). Op deze manier wordt verder gekeken dan de theoretische beschouwing van identiteit. Er wordt juist onderzocht wat identiteit betekent voor de mensen in de wijk en beleidsmakers die in de dagelijkse praktijk met deze gebieden te maken hebben.

§ 1.4 *Leeswijzer*

Het onderzoek is opgedeeld in verschillende fasen, die in de volgende hoofdstukken worden besproken. Het tweede hoofdstuk volgt op deze inleiding en beschrijft de theoretische grondslag van het onderzoek. Relevante begrippen en concepten worden toegelicht en het hoofdstuk besluit met de formulering van het schema van identiteitsbepalende aspecten. Dit schema bestaat uit een aantal aspecten van wijken, waarvan verwacht wordt dat ze door relevante actoren als identiteitsbepalend worden gewaardeerd. Hoofdstuk 3, het methodologische gedeelte van het onderzoek, introduceert de zes wijken die onder de loep zijn genomen. Daarna volgt een bespreking en verantwoording van de gekozen onderzoeksmethoden en de manier waarop de verzamelde gegevens zijn geanalyseerd en verwerkt. Het vierde hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek: welke aspecten worden daadwerkelijk als identiteitsbepalend gewaardeerd en welke concrete elementen in de wijken liggen hieraan ten grondslag? In dit hoofdstuk komt ook reflectie aan de orde van de resultaten op de theorie, de gebruikte methoden en eerder onderzoek. Ook wordt duidelijk in

hoeverre het aspectenschema aan de verwachtingen heeft voldaan. De conclusies die uit het onderzoek zijn getrokken worden beschreven in hoofdstuk 5. Het onderzoeksproces wordt in dit hoofdstuk van begin tot eind kort besproken en in dit hoofdstuk komen de theorie, methoden en resultaten samen. Tenslotte wordt teruggegrepen op de onderzoeksvraag uit het inleidende eerste hoofdstuk. Het laatste hoofdstuk geeft een verzameling aanbevelingen, die zijn verdeeld in aanbevelingen met beleidsmatige relevantie en aanbevelingen voor verder wetenschappelijk onderzoek.

2. Theoretisch raamwerk

§ 2.1 *Wat is identiteit?*

Het begrip 'identiteit' verkend

Van Dale spreekt over identiteit als "eenheid van persoon of wezen, volkomen overeenstemming, eigen karakter, het individuele kenmerk" (Van Dale 2005). Kompier concludeert hieruit dat identiteit "voornamelijk aan personen wordt verbonden, en niet aan zoiets abstracts als een dorp, een stad of een plaats." (Kompier 1999, p. 177). Dat er geen consensus bestaat over de toepasbaarheid van het begrip identiteit blijkt uit een citaat van Boomkens: "mensen hebben hun identiteit altijd voor een belangrijk deel ontleend aan plaatsen. Ze denken ergens vandaan te komen en zich daardoor te onderscheiden van anderen." (Bayer 2002). Vanuit deze optiek is het de plaats die invloed uitoefent op de bewoner. Bij plaatsidentiteit werkt het beide kanten op: de betekenis die mensen aan een plaats geven wordt mede beïnvloed door de identiteit van die mensen zelf. Wie je bent werkt door in de manier waarop je omgaat met de plaatsen om je heen en welke identiteit deze plaatsen dus krijgen.

Hoe is een definitie of afbakening van het begrip identiteit toepasbaar op een wijk? Groote et al. (2000) onderscheiden zes aspecten van identiteit van plaatsen die in academische kringen algemeen geaccepteerd zijn. 1) Identiteit wordt door mensen aan een gebied toegeschreven; het is dus geen natuurlijke of objectieve eigenschap van een gebied. Toegepast op een stadswijk impliceert dit dat een 'ontworpen' identiteit door bijvoorbeeld een overheid niet overeen hoeft te komen met de identiteiten die bewoners aan de wijk geven. 2) De sociale constructies zijn gebaseerd op waargenomen eigenschappen of kwaliteiten van een gebied. 3) Deze percepties zijn altijd gebaseerd op het verleden van een gebied. 4) Identiteiten zijn altijd betwist, omdat ze subjectief zijn. Het is dan ook mogelijk, zelfs heel waarschijnlijk dat een gebied meerdere identiteiten heeft. Dit maakt het onmogelijk te spreken van 'de identiteit' van een gebied. In de praktijk uit zich dat geregeld via bewoners die zich niet of slechts gedeeltelijk kunnen vinden in de identiteit die een overheid toeschrijft aan een gebied. 5) Ontrafeling van de context van deze toegekende identiteiten is noodzakelijk, omdat dan duidelijk wordt waarom bepaalde identiteiten aan een gebied worden toegeschreven. 6) Ten slotte: mensen en gebieden veranderen met de tijd en de identiteiten daarom ook. Identiteit is een proces, waarvan slechts een momentopname kan worden gemaakt (Burgess 1997). Tal van auteurs hebben geschreven over identiteit waarbij, als aanvulling op Groote et al., als belangrijke aspecten naar voren komen dat het bij identiteit gaat om her-, ver-, er- en toekennen en om het onderscheid met 'de ander'. Een passende illustratie hierbij is er één van Vergeer (2000): "Alle dingen zijn er wel, maar ze verschijnen pas als de dingen die ze zijn door identiteit". Zonder identiteit bestaat een wijk dus wel, maar wordt deze niet als zodanig erkend. Neem als voorbeeld de Groningse wijk Oosterpark: zo op het oog geen bijzondere stadswijk, gebouwd in de eerste helft van de twintigste eeuw. Maar na de zogenaamde Oosterparkrellen in 1997 staat de wijk landelijk bekend als 'slechte wijk' en sindsdien is de wijk niet van dit imago afgekomen.

Identiteit versus imago

Bovengenoemd voorbeeld over de Oosterparkwijk heeft, naast identiteit, ook sterk te maken met het begrip imago. Deze twee begrippen worden vaak als synoniemen van elkaar gebruikt, wat verwarring kan opleveren. In het kader van dit onderzoek is het zeker nuttig het onderscheid duidelijk te maken.

Barke en Harrop verwoorden het onderscheid tussen de twee begrippen als volgt:

“In particular, it is necessary to make a clear distinction between ‘identity’ and ‘image’. Every individual, every business, local authority or nation has an identity. (...) It is the projection of who you are and what you stand for, what you do and how you do it. Places also have identities. The identity may be regarded as an objective thing, it is what the place is actually like. Identity though is not the same as image, which defines how an organisation or place is perceived externally. Naturally, image may be strongly influenced by ‘objective’ identity and image-makers will seek to structure the perceptions of others but cannot finally control them. Images may exist independently of the apparent facts of objective reality (Barke & Harrop 1994, p. 93 - 113).

Het onderscheid ligt volgens de auteurs dus in het ‘objectieve’ (identiteit) versus het ‘extern beleefde’ (imago). Deze opvatting vindt weerklank in onder andere de economische geografie en ook in het bedrijfsleven en de marketingwereld. Pellenbarg stelt:

“Identiteit is wat je werkelijk bent, c.q. waarin je verschilt van anderen. (...) Als identiteit is wat je bent, is imago wat je *lijkt*” (Pellenbarg 1991, p. 2).

In de culturele geografie wordt de scheiding tussen identiteit en imago niet op deze manier gehanteerd. Groote et al. (2000) stelden immers dat identiteiten door mensen aan een gebied worden toegeschreven; er is dus geen natuurlijke of objectieve eigenschap van een gebied. Hall schrijft hierover:

“The main point is that meaning does not inhere *in* things, in the world. It is constructed, produced. It is the result of a signifying practice, a practice that *produces* meaning, that *makes things mean*” (Hall 1997b, p. 24).

Hall benadrukt hiermee het feit dat betekenissen (en daarmee identiteit) sociaal geconstrueerd zijn en daarom per persoon verschillend. Volgens de cultureel-geografische definitie bestaat de objectieve identiteit in feite niet: identiteit is een subjectief gegeven; een verzameling beelden die Barke & Harrop (1994) en Pellenbarg (1991) ‘image’ of ‘imago’ noemen.

De fysieke en sociale component

Een belangrijk onderscheid dat kan worden gemaakt bij het onderzoeken van identiteit is dat tussen fysieke en sociale componenten. Identiteit is een sociale constructie bestaande uit de objectief vast te stellen elementen van een wijk en de betekenis die mensen hieraan geven (Kompier 1999). Een voorbeeld dat dit goed illustreert is de openbare ruimte binnen een wijk. Pleinen, straten en waterpartijen worden bedacht, gepland en aangelegd door beleidsmakers die hun eigen persoonlijke visie hebben op het nut van deze ruimten en de functie die ze moeten vervullen. Daarmee is de openbare ruimte geen neutraal gebied meer, maar ‘a place laden with content’ (college Huigen 2006). De sociale invulling van de fysieke plek gaat vanaf hier verder, namelijk door de gebruikers en bewoners van het gebied. Hajer en Reijndorp verwoorden dit als volgt:

“De manier waarop ruimtelijke samenhangen worden beleefd en ervaren en de culturele betekenis van plaatsen wordt geconstrueerd wordt niet simpelweg bepaald door de ontwikkelaars en ontwerpers ervan, maar evengoed door de consumenten. Juist in die koppeling komen we wellicht tot een reëler beeld van de betekenis van deze nieuwe ruimten als publiek domein” (Hajer & Reijndorp 2001).

Al vanaf de planningfase wordt de openbare ruimte dus veranderd van ‘space’ (de fysieke locatie) in ‘place’, een plek met een door mensen daaraan verbonden betekenis.

De fysieke component van identiteit is minder vluchtig dan de sociale en daardoor makkelijker te kwantificeren. Door fysieke elementen te vergelijken met elementen uit andere wijken kunnen wijken van elkaar worden onderscheiden. Het gaat dan om het onderscheid dat met het blote oog goed is waar te nemen. Voorbeelden van deze elementen zijn groenvoorzieningen, stedenbouwkundige opbouw, onderhoudsstaat van bebouwing en infrastructuur, inrichting van de openbare ruimte, etc. Uit onderzoek is gebleken dat er een duidelijk verband is tussen deze objectieve kenmerken van een wijk en de waardering van de wijk door bewoners. Deze fysieke kenmerken wegen echter niet zwaar mee in het eindoordeel van de bewoners over hun wijk (Ministerie van VROM 2004). De sociale identiteit speelt hierbij een belangrijkere rol. De sociale identiteit van een wijk is opgebouwd uit een aantal aspecten, waaronder:

- bevolkingssamenstelling;
- netwerk van de bewoners;
- deelname aan het verenigingsleven;
- contact met wijkbewoners, etc. (van de Hoef 2003).

De sociale identiteit van een wijk is dus een voortvloeisel van de sociale relaties tussen de bewoners en gebruikers. Deze relaties, en daarmee de identiteit(en), zijn vluchtig en moeilijk te vatten. Het is echter wel zo dat de sociale factor een belangrijk stempel drukt op identiteit van een wijk: zowel voor het beeld dat bewoners van hun wijk hebben als voor het imago (het beeld van de wijk dat daarbuiten bestaat) ervan.

Discourse

Een ander begrip dat van belang is bij het verkennen van het begrip identiteit is *discourse*. Ivanič omschrijft *discourse* als volgt:

“...the mediating mechanism in the social construction of identity, producing and receiving culturally recognized, ideologically shaped representations of reality” (Ivanič 1998).

Discourse is de achtergrond van waaruit men zaken bekijkt, bespreekt en beoordeelt. Fowler stelt:

“Discourse is speech or writing seen from the point of view of the beliefs, values and categories which it embodies; these beliefs etc. constitute a way of looking at the world, an organisation or representation of experience — ‘ideology’ in the neutral non-pejorative sense. Different modes of discourse encode different representations of experience, and the source of these representations is the communicative context within which the discourse is embedded (gecteerd in Hawthorn 1992, p. 48).

Gezien het subjectieve karakter van identiteit, is de beleving en perceptie van mensen doorslaggevend. Het beeld is altijd gekleurd door het perspectief van waaruit gekeken wordt. Discourse is deze gekleurdheid. Enkele discoursen zijn een lekendiscourse, academische discourse, beleidsdiscourse, en populaire (massamedia-) discourse (Groote et al. 2000).

Schaalniveau

Een belangrijke vraag is op welk schaalniveau naar identiteit moet worden gezocht. Bij het toekennen van betekenis aan een bepaalde plaats door een individu gaat het om identiteit op het laagste schaalniveau; de beleving van één persoon. Dit betekent dat 'de' identiteit van een wijk per definitie niet is vast te stellen omdat de verschillende identiteiten, aan een plek door verschillende personen toegekend, met elkaar conflicteren. Op een hoger schaalniveau kan echter ook worden gezocht naar identiteit, zogenaamde collectieve identiteit: identiteit toegekend door een groep (van de Hoef 2003). Wanneer gesproken wordt over de identiteit van een stadswijk is collectieve identiteit van toepassing omdat het gaat om de betekenis van een wijk voor een groep mensen. Deze schaalvergroting brengt per definitie generalisering met zich mee; het gaat dan in feite om het gemiddelde van de visie van de wijkbewoners.

Macht en identiteit

Reeds is duidelijk dat de vorming van identiteit een proces is waarbij meerdere actoren betrokken zijn. Als mensen een relatie hebben met een plaats (of dat nu door dagelijks bezoek is, of minder vaak, of zelfs slechts in de verbeelding) verbinden ze er een betekenis aan. Deze betekenis maakt deel uit van de verzameling identiteiten die in de loop der tijd aan de plaats is toegekend. Op dezelfde manier verbinden ook instellingen en organisaties betekenissen aan plaatsen. Doordat deze instellingen (denk bijvoorbeeld aan een gemeentelijke dienst of woningbouwcorporatie) de macht hebben om beslissingen te nemen over de betreffende plaatsen (in het kader van dit onderzoek: de wijken) hebben zij ook meer mogelijkheden voor het benadrukken van hun betekenis bij die plaats. Holloway en Hubbard (2001) spreken in dit kader over *landscapes of power*. De meeste alledaagse landschappen (ook in woonwijken) kunnen gelezen worden als de uitkomst van een machtsstrijd (Holloway & Hubbard 2001). Dominante groepen 'schrijven' zo hun waarden in het landschap. Het ontwerp, de organisatie en het gebruik van zulke plekken geeft op deze manier sociale ongelijkheden weer (college van Hoven 2006). Als recent voorbeeld kan worden genoemd de verplaatsing van het voetbalstadion van FC Groningen van de Oosterparkwijk naar het Europapark. In 2006 werd het nieuwe stadion Euroborg geopend, ter vervanging van het Oosterparkstadion. Dit oude stadion had in de loop der tijd een belangrijke identiteitsbepalende waarde gekregen voor de wijk. De beslissing van de gemeente Groningen om dit stadion uit de wijk te halen heeft dan ook ontegenzeggelijk gevolgen gehad voor de beelden die van de wijk bestaan. Een deel van 'het eigene' — het Oosterparkstadion — is daarmee uit de wijk verdwenen. Dit voorbeeld geeft goed aan dat bepaalde partijen (in dit geval de gemeente) invloed kunnen uitoefenen op het eigene van een wijk; er is dan sprake van een machtspositie.

Identiteit als proces

Eén van de aspecten genoemd door Groote et al. is identiteit als proces. Omdat de omgeving, de context én de persoon zelf veranderen, ontwikkelt ook de identiteit van een plek of persoon zich. Met dit in het achterhoofd is het niet goed mogelijk een statische identiteit vast te stellen. Dit onderzoek is er daarom op gericht de vinger te leggen op de aspecten die de identiteit van een wijk bepalen. Het is niet voldoende de

invulling van deze aspecten eenmalig te analyseren om vervolgens te spreken van 'de identiteit' die men heeft blootgelegd. Door periodiek de identiteitsbepalende aspecten te toetsen in de wijk kan aan het procesmatige karakter van identiteit recht worden gedaan.

Identiteit is dus een moeilijk te vatten begrip en een zoektocht naar een eenduidige definitie geeft weinig bruikbaar resultaat. Om meer inzicht te krijgen in het begrip identiteit, een eigen karakter, is het nuttig te kijken naar de manier waarop identiteit aan een plaats wordt verbonden. Hierover bestaan verschillende theorieën, waarvan er hier een aantal zal worden besproken, namelijk die van Cresswell (2005), Rose (1995), Paasi (1986) en Lynch (1960).

§ 2.2 *Theorieën over vorming van identiteit van plaatsen*

Cresswell: vier aspecten die plaats betekenis geven

Bij de bespreking van identiteit van plaatsen is het zinvol ook stil te staan bij de term *plaats* zelf. Identiteit bestaat uit verschillende belevingen van een plaats en Cresswell beschrijft in zijn beschouwing van *plaats* (*place*) een aantal aspecten die de manier beïnvloeden waarop iemand een plaats beleeft. Hij noemt als vier belangrijke aspecten het sociale milieu waarin iemand is opgegroeid, de media, de politieke situatie en verhalen over die plek (Cresswell 2005). Deze zaken vormen dus de identiteit van een plek gezien vanuit het gezichtspunt van één persoon. Aangezien deze zaken per individu verschillen, bestaan er altijd meerdere identiteiten van een bepaalde plek. Voor een stadswijk is dit niet anders: een bewoner, toerist of gemeentelijk beleidsmedewerker hebben allen hun eigen kijk op een wijk in de stad.

Rose: de wederzijdse beïnvloeding van plaats en identiteit

Gillian Rose onderscheidt drie manieren om plaats en identiteit aan elkaar te verbinden.

1. *"To identify with"*

Ten eerste kan een identiteit worden gecreëerd doordat men zich thuis voelt op een bepaalde plek. Rose stelt:

“It's a place where you feel comfortable, or at home, because part of how you define yourself is symbolized by certain qualities of that place” (Rose 1995).

Men kan zich dus vereenzelvigen met een plek, wat aangeeft dat personen en plaatsen elkaar wederzijds beïnvloeden. Mensen proberen dus bepaalde eigenschappen van plaatsen te beïnvloeden om zich er beter thuis te voelen. Als voorbeeld kan worden genoemd de sfeer bij een studentenvereniging. Een pand in het stadscentrum wordt aangekocht door een groep studenten die er vervolgens 'hun plek' van maken: de inrichting en het gebruik van de plaats reflecteren de leefstijl van de gebruikers. Andersom laat dit gebouw vervolgens bepaalde indrukken achter bij de eerstejaars die er voor het eerst binnenloopt. Hij of zij past zich dan aan de sfeer, het uiterlijk en het gebruik van die plek aan.

2. *"To identify against"*

Een andere manier van identificeren is volgens Rose het zich afzetten tegen een plaats waar men zich niet thuis voelt. Een voorbeeld hiervan is de groeiende weerstand tegen de huidige buitenlandse politiek van de Verenigde Staten, waardoor duidelijk twee kampen ontstaan: pro-Amerikaans en anti-Amerikaans. Individuen of groepen mensen

distantiëren zich van de VS en versterken op deze manier hun identiteit. Het zich op deze manier afzetten tegen 'de ander' wordt *othering* genoemd. Met een citaat van Hall (1991, p.72) schrijft Fine hierover: "only when there is 'an other' can you know who you are" (Hall geciteerd in Fine 1997).

3. "Not identifying"

Rose benadrukt tenslotte dat het gevoel dat men bij een bepaalde plek heeft (*sense of place*) niet per definitie de identiteit beïnvloedt of bepaalt. Een asielzoeker in een West-Europees land hoeft zichzelf niet verbonden te voelen met de plaats waar hij of zij op dat moment verblijft. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat men bij een andere plaats een sterker gevoel heeft, of doordat men niet vrijwillig op de huidige verblijfplaats is terechtgekomen (bijvoorbeeld door oorlog of uitzetting). In het kader van dit onderzoek zou dit kunnen gelden voor een wijkbewoner die het grootste deel van zijn tijd buiten de wijk doorbrengt, bijvoorbeeld door werk en sociale contacten elders.

Paasi: vier fasen in de totstandkoming van identiteit

Met de hierboven genoemde denkwijzen is aangegeven welke invloed plaatsen en mensen op elkaars identiteit kunnen hebben. De Finse geograaf Anssi Paasi stelde een model op waarmee op basis van een aantal criteria kan worden bepaald in hoeverre een regio (in casu een wijk) een eigen identiteit heeft ontwikkeld (Paasi 1986). Hij onderscheidt de volgende fasen:

- *Territorial shape* (territoriale vorm): hierbij gaat het om het opstellen en herkennen van ruimtelijke grenzen van een gebied. Door het definiëren van grenzen wordt een 'wij en zij-gevoel' gecreëerd: een proces van zich afzetten tegen 'de ander'. Grenzen scheiden de wijken en deze worden hierdoor een herkenbaar onderdeel van de ruimtelijke structuur (Paasi 1986).
- *Conceptual or symbolic shape* (conceptuele of symbolische vorm): de ontwikkeling van territoriale symbolen. Het benoemen (van een naam voorzien) is hierbij van groot belang. Als andere symbolen van een gebied kunnen worden genoemd: vlaggen, bouwwerken en het imago van het gebied.
- *Emergence of institutions shape* (institutionele vorm): opkomst van instituties: de publieke, maatschappelijke en private organisaties. De identiteit wordt hierbij voornamelijk versterkt wanneer de instituties en organisaties vanuit een 'territoriaal organiserend principe' werken: d.w.z. wanneer het gebied of de wijk in zijn geheel wordt benaderd (Meijers 2002).
- *Functional shape* (onderdeel van het systeem-vorm): het wortelen van het gebied in de ruimtelijke structuur en het sociale bewustzijn. Het gaat hier feitelijk om een voortzetting van de institutionele vorm: erkenning door 'de anderen' en het uitdragen van een eigen identiteit in het gebied.

Lynch: identiteitsvorming door fysieke kwaliteiten

In zijn boek *The image of the city* (1960) beschrijft Kevin Lynch de invloed die fysieke kwaliteiten hebben op structuur en identiteit van steden en wijken. Hij introduceert hiermee het begrip *imageability*:

"Imageability is that quality in a physical object which gives it a high probability of evoking a strong image in any given observer" (Lynch 1960, p. 9).

Lynch richt zich daarmee voornamelijk op fysieke elementen. Hij probeert juist die elementen te benoemen waaraan mensen een betekenis geven, elementen die emotie

opwekken en die het beeld (*image*) van stadsbewoners en –bezoekers beïnvloeden. De vijf elementen die hij noemt als beeldvormend voor een stad zijn:

- *Paths*: de routes die de wijk doorkruisen en waarlangs men zich door het gebied beweegt. Lynch benoemt *paths* als het voornaamste element dat speelt bij beeldvorming van een stad bij bewoners en bezoekers. Goede voorbeelden hiervan in Groningen zijn de Meeuwerderweg in de Oosterpoort en de Kraneweg in de Schildersbuurt.
- *Edges*: lineaire elementen die niet als path worden gezien: muren, water, spoorlijnen, etc. Het zijn vaak scheidingslijnen die een gebied afbakenen.
- *Districts*: tweedimensionale elementen die de stad (of de wijk) verdelen in verschillende stukken en die herkenbaar zijn door hun in zekere mate "*common, identifying character*". In een stedelijke context kan een wijk als *district* worden beschouwd, op wijkniveau is een (sub)buurt een district.
- *Nodes*: punten, strategische locaties in de stad die veelal functioneren als trefpunt, overstappunt of transferium. Het kan gaan om een kruising van snelwegen of een trein- of busstation, maar ook om een besloten plein (bijvoorbeeld de Grote Markt) waar mensen elkaar ontmoeten en waar een verscheidenheid aan functies is geconcentreerd.
- *Landmarks*: punten in de stad waar de bewoner niet in gaat of er deel van uitmaakt. Het kunnen duidelijke herkenningspunten van de stad zijn zoals de Martinitoren of het Gasunie-gebouw, of kleinere, lokale punten zoals een boom, een deurknop of een brievenbus (Lynch 1960).

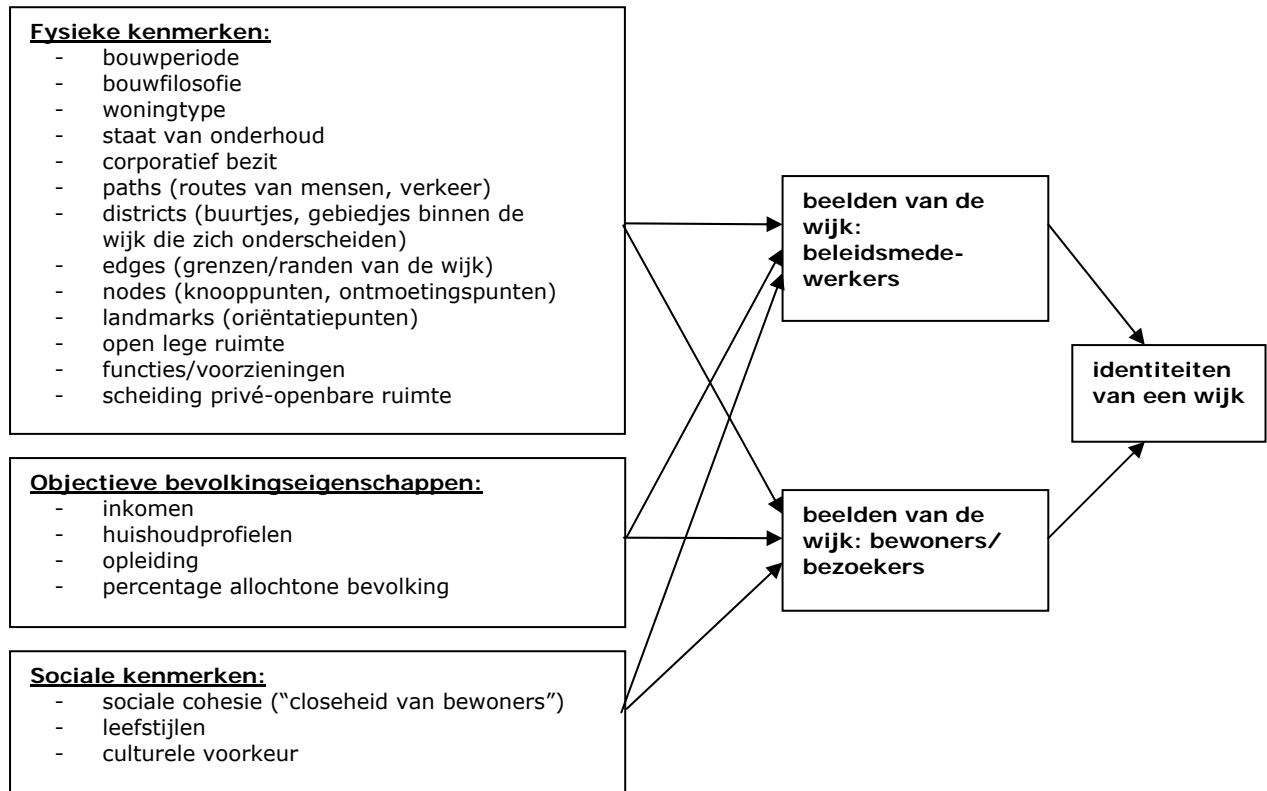
Deze vijf elementen bepalen volgens Lynch sterk het beeld dat mensen van een stad of wijk hebben. Het zien, herkennen en ervaren van bepaalde fysieke elementen roept emotie op en men geeft betekenis aan deze elementen. Het gaat hier dus om de vertaalslag van fysieke (in de stad meestal gebouwde) omgeving naar de beleving van deze stad of wijk door de bewoners of bezoekers.

§ 2.3 Van theorie naar de praktijk

Uit paragraaf 2.2 blijkt dat het beschrijven van het begrip identiteit, hoewel een lastige opgave, niet onmogelijk is. Er is, zo is de consensus in de academische wereld en daarbuiten, een aantal factoren aan te wijzen dat de identiteit van een persoon of plaats beïnvloedt. Paragrafen 2.1 en 2.2 beschrijven deze factoren en een aantal theorieën die betrekking hebben op de vorming van identiteit van plaatsen. Maar wil een onderzoek naar identiteit van woonwijken duidelijke en bruikbare resultaten opleveren, dan moet worden gekeken naar manieren om identiteit te meten. Hiervoor is ook geschreven in de vakliteratuur (zie o.a. Abdelal et al. 2001 en Hooper 1976). Abdelal et al. noemen de veelheid aan definities die van identiteit is opgesteld "a seeming definitional anarchy". Om identiteit te kunnen meten, moet daarom niet worden gekeken naar een allesomvattende definitie van het begrip identiteit, maar naar de onderdelen waaruit identiteit bestaat. Deze laatste insteek is toegepast in dit onderzoek.

In de eerste fase van het onderzoek (literatuurstudie plus verkennende gesprekken) is in samenspraak met medewerkers van RO/EZ een aantal aspecten benoemd waarvan verwacht wordt dat deze identiteitsbepalende waarde hebben voor de verschillende actoren. Deze paragraaf bundelt deze aspecten en het resultaat is het *schema van identiteitsbepalende aspecten*. Hierin zijn ook aspecten opgenomen die zijn genoemd in de theorie (zie vorige paragraaf). Het schema bestaat uit drie categorieën: 1) fysieke kenmerken van een wijk, 2) objectieve bevolkingseigenschappen en 3) sociale kenmerken van een wijk. Identiteit wordt zo opgevat als de invulling die de verschillende actoren geven aan de aspecten die uit het onderzoek als identiteitsbepalend naar voren komen.

Onderstaand schema (figuur 2.1) geeft de aspecten weer waarvan verwacht wordt dat ze in zekere mate het eigene van de zes casewijken beïnvloeden.

Figuur 2.1: schema van identiteitsbepalende aspecten: verschillende actoren vormen verschillende identiteiten van een wijk

Het is mogelijk dat bewoners bepaalde identiteitsbepalende aspecten van een groter belang achten dan beleidsmedewerkers en andersom. In dit onderzoek wordt ook juist gezocht naar een aantal aspecten dat door beide partijen als belangrijk wordt gewaardeerd.

Het volgende hoofdstuk richt zich op de methoden die zijn toegepast in dit onderzoek; op welke manier worden antwoorden gezocht op de onderzoeksvragen? Ook zal worden uiteengezet hoe het aspectenschema uit deze paragraaf wordt getoetst.

3. Methodologie

§ 3.1 *De zes casewijken*

Het doel van het onderzoek is het aanwijzen van factoren die bepalend zijn voor identiteit van stadswijken. Het onderzoek maakt deel uit van het project Onderscheidende Wijken, waarin het als voorstudie functioneert. Als voorstudie in dit project richt het onderzoek zich op een aantal wijken in de stad Groningen. De zes gekozen wijken zijn: Selwerd, de Wijert-noord, Beijum, Lewenburg, Oosterpoort en de Schildersbuurt. In een later stadium van het project Onderscheidende Wijken kan met een vergelijkbare methode worden gekeken naar andere wijken in de stad.

Keuze van de casewijken

De casewijken zijn gekozen op basis van gesprekken die zijn gevoerd met medewerkers van verschillende afdelingen van de Dienst RO/EZ en het eigen inzicht in de Groningse wijken. Een aantal van de gekozen casewijken is afkomstig uit het Wijkvernieuwingsprogramma van de gemeente Groningen. Dat betekent dat er voor deze wijken extra aandacht en financiële middelen zijn om problemen op het gebied van stedenbouwkundige en sociale structuur en leefbaarheid vóór te zijn of aan te pakken (Gemeente Groningen, Nieuw Lokaal Akkoord 2007-2010). De zes casewijken zijn dus niet gekozen op basis van statistieken, maar op basis van ervaring met en kennis van de Groningse wijken.

Een drietal paren is gekozen van twee wijken die op het eerste oog veel overeenkomsten vertonen en waarvan globaal genomen een vergelijkbaar beeld bestaat. Hier wordt het beeld bedoeld dat leeft bij medewerkers die betrokken zijn bij het project Onderscheidende Wijken. De drie paren die zijn gekozen zijn: Beijum & Lewenburg, Selwerd & de Wijert-noord en de Oosterpoort & de Schildersbuurt. Hieronder is van elke wijk een karakteristieke foto weergegeven.

Figuur 3.1: Beeld uit Beijum
(foto: A. Piersma)

Figuur 3.2: Beeld uit Lewenburg
(foto: R. Luimes)

Figuur 3.3: Beeld uit Selwerd
(foto: R. Luimes)

Figuur 3.4: Beeld uit de Wijert-noord
(foto: R. Luimes & A. Piersma)

Figuur 3.5: Beeld uit de Oosterpoort
(foto: R. Luimes & A. Piersma)

Figuur 3.6: Beeld uit de Schildersbuurt
(foto: R. Luimes & A. Piersma)

Er is onderscheid gemaakt naar variatie in het percentage woningen in corporatief bezit. Dit is gedaan omdat wijken met veel huurhuizen het over het algemeen minder goed doen dan wijken met een hoog percentage koopwoningen. Dit blijkt onder andere uit het feit dat herstructureringswijken vrijwel altijd wijken zijn met een hoog percentage huurwoningen (van Kempen & Priemus 1999). Bovendien gaat een hoger percentage corporatief bezit gepaard met een lager gemiddeld inkomen en dit zorgt voor een kwetsbaardere maatschappelijke positie van de bevolking. Daarnaast is een woningbouwcorporatie een actor die veel invloed kan uitoefenen in een wijk, zowel op de gebouwde/te bouwen fysieke omgeving als op de selectie van mensen die er (gaan) wonen (zie paragraaf 2.1 over 'macht en identiteit').

Ook is er bij de selectie van casewijken gekeken naar de mate waarin conflicten zich manifesteren in de wijk. Wederom is bij deze selectie gebruik gemaakt van de ervaring van beleidsmedewerkers van de Dienst RO/EZ. Na overleg met hen is besloten welke wijken volgens het criterium 'wel of geen conflicten' zijn opgenomen in het onderzoek. Deze conflicten kunnen zich voordoen tussen bewoners onderling of tussen bewoners en buitenstaanders of de overheid. Deze sociale conflicten hangen vaak samen met conflicten op het fysieke vlak: is er genoeg groen in een wijk? Passen de bebouwde omgeving en de bewoners van een wijk bij elkaar? Nu is het zeker zo dat er is veralgemeniseerd wanneer bijvoorbeeld wordt gesteld dat Beijum een wijk is met 'veel corporatief bezit' en dat er 'geen conflicten' spelen. De selectie van casewijken is echter te verantwoorden doordat deze selectie in het begin van het onderzoek is gemaakt en er in dat stadium geen beter gefundeerde selectiemethode beschikbaar was; het is een relatief intuïtieve keuze geweest.

In tabel 3.1 volgt een schematische samenvatting van de wijken, gekozen op bovengenoemde criteria, eigen inzicht en dat van de projectgroep Onderscheidende Wijken. Figuur 3.7 geeft een overzicht van de ligging en afbakening van de casewijken in de stad.

	Niet vóórkomen conflicten	Wel vóórkomen conflicten
Veel corporatief bezit	De Wijert-noord, Beijum	Selwerd, Lewenborg
Weinig corporatief bezit	Oosterpoort	Schildersbuurt

Tabel 3.1: keuzecriteria van casewijken voor het onderzoek

Figuur 3.7: ligging en afbakening van de casewijken in de stad

Enkele opmerkingen bij het onderzoeken van de wijken

Wanneer gesproken wordt over de verschillende wijken in de stad Groningen, is er logischerwijs sprake van een bepaalde wijkindeling. Er bestaan echter verschillende indelingen en het verschilt per onderzoek of project welke indeling aangehouden wordt. Het gebiedsinformatiesysteem van de gemeente Groningen (Gronometer) kan bijvoorbeeld informatie over gebieden van de stad leveren vanuit verschillende indelingen, o.a. buurten, buurtcombinaties, wijken, stadsdelen, Europese indeling, etc. (Gemeente Groningen 2007). Elke indeling heeft zo haar voor- en nadelen en is gemaakt voor een bepaald doel. Het project Onderscheidende Wijken van de gemeente Groningen heeft ook een specifieke doelstelling: de vinger leggen op 'het eigene' van de verschillende wijken. Dit onderzoek richt zich daarom niet op harde grenzen van bijvoorbeeld postcodegebieden of een indeling door het Centraal Bureau voor de Statistiek, maar is er juist op uit de beleving van een wijk te vangen. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het gebruik van administratieve gebieden voor het verwerken van onderzoeksresultaten een onterecht beeld van homogeniteit kan opleveren (Kaal & Vanderveen 2007, Wassenberg et al. 2006). Daarom is het belangrijk te kijken naar welke grenzen een buurt heeft in de beleving van de betrokken actoren.

In dit onderzoek is ervoor gekozen deze grenzen (ofwel afbakening van de casewijken) te stellen op basis van gesprekken met medewerkers van de Dienst RO/EZ. Er is gekeken naar de grenzen zoals die op bijvoorbeeld de Falkplan-kaart worden gehanteerd en in overleg is per wijk bekeken of deze grenzen moeten worden aangepast. Zo zijn de buurten Kostverloren en de Zeeheldenbuurt losgehaald van de Schildersbuurt omdat deze buurten elk een heel andere bevolkingssamenstelling, woningvoorraad en sfeer hebben.

Een opmerking die past bij de afbakening van de casewijken, heeft betrekking op de hoeveelheid aandacht die wordt besteed aan de verschillende delen van bepaalde wijken. Het gebeurt vaak dat de aandacht zich concentreert op gebieden waar zich problemen voordoen (bijvoorbeeld Beijum-oost en andere gebieden uit het 'Wijkinvesteringsprogramma Lokaal Akkoord' van de gemeente Groningen)¹. Aan de ene kant is dit goed omdat veel moeite wordt gedaan om probleemgebieden naar een hoger niveau te tillen. Aan de andere kant betekent dit vaak verminderde aandacht voor gebieden die niet bekend staan als probleemgebied. Het project Onderscheidende Wijken richt zich daarom *niet* specifiek op probleemgebieden, maar gaat uit van onderscheidende kracht van wijken; terwijl vrijwel alle aandacht uitgaat naar problemen, kan het leerzaam zijn eens naar de uitzonderingen op de regel te kijken (Adriaanse 2005). De Oosterpoort en de Schildersbuurt zijn twee voorbeelden van wijken die over het algemeen weinig op de voorgrond treden, maar waarbij onderzoek naar identiteitsbepalende aspecten zeker een meerwaarde kan hebben.

§ 3.2 *Onderzoek in twee delen*

In het theoretisch hoofdstuk is geconcludeerd dat de bepalende factoren voor identiteit niet enkel en alleen in databases met kwantitatieve data kunnen worden gevonden. Beleving en persoonlijke betekenissen spelen een belangrijke rol bij het vinden van de identiteitsbepalende aspecten van een wijk voor verschillende actoren. De aspecten die structureel terugkomen in de verschillende bronnen zijn verzameld in het schema van identiteitsbepalende aspecten (zie paragraaf 2.3). Dit schema dient als toetsingskader

¹ Dit kan worden gezien als een voorbeeld van het Pareto-principe, waarbij 80% van de energie en aandacht wordt besteed aan 20% van de gebieden. Het kan verhelderend zijn om het vizier eens te richten op de andere 80% van de gebieden.

voor het vervolg van het onderzoek. In deze paragraaf worden de twee onderdelen van het empirische gedeelte van het onderzoek toegelicht.

1) Interviews medewerkers Stadsdeelcoördinatie

De eerste bron van informatie over de eigenschappen van woonwijken bestond uit interviews met enkele medewerkers van de afdeling Stadsdeelcoördinatie van de gemeente Groningen. Vanzelfsprekend zijn er veel verschillende personen te bedenken die kennis van en ervaring met de wijken hebben. In het kader van dit onderzoek is de afdeling Stadsdeelcoördinatie gekozen, omdat deze medewerkers veel kennis en ervaring hebben over specifieke delen van de stad. Elke wijk/elk stadsdeel in Groningen heeft een stadsdeelcoördinator die als het ware de schakel vormt tussen de gemeentelijke beleidsafdeling en de implementatie van dit beleid in de wijk. Een interview met de coördinatoren van de betreffende wijken was dan ook erg nuttig voor het verkrijgen van informatie over de stand van zaken in de wijk. De interviews hadden een open karakter, dat wil zeggen dat er geen sprake was van een volledig gestructureerd vraaggesprek. De reden hiervoor was dat de geïnterviewde dan beter nuanceringen kon aangeven en de richting van het gesprek kon sturen.

De geïnterviewde medewerkers van de afdeling Stadsdeelcoördinatie zijn:

- Joke Sissing (Lewenborg)
- Jaap Taheij (Beijum)
- Bernadette Snellers (Selwerd)
- Bert Eillert (de Wijert-noord & Oosterpoort)
- Wouter van Bolhuis (Schildersbuurt)

Ieder interview levert een gekleurd beeld op. Dit is echter geen onoverkomelijk probleem, aangezien dit onderzoek zich richt op de identiteiten van stadswijken en de visie van een beleidsmedewerker één van de facetten is waaruit de identiteit van een wijk bestaat.

De structuur van de interviews was al volgt: eerst is de stadsdeelcoördinator gevraagd een typering te geven van de betreffende wijk. Hierbij is gebruik gemaakt van een lijst met bijvoeglijk naamwoorden, verzameld uit vakliteratuur. Voorbeelden van deze termen: gemengd, parkachtig, karakteristiek, toegankelijk, idyllisch, gedurfd, statig en compact. In totaal had men de keuze uit ruim 150 termen, ingedeeld in verschillende categorieën (zie Bijlage 1 voor de complete lijst met termen). Het doel van deze typering was op een brainstorm-achtige manier de vinger te leggen op bepaalde zaken die typerend zijn voor de betreffende wijk. Na een globaal beeld te hebben geschetst van de wijk, is de geïnterviewden vervolgens over alle aspecten uit het aspectenschema gevraagd of zij deze als bepalend beschouwen voor het karakter van de wijk en of die wijk zich op dit gebied ook onderscheidt van anderen wijken in de stad. Zo heeft men over de betreffende wijken benoemd hoe belangrijk bijvoorbeeld de bouwperiode is voor het beeld dat men van een wijk heeft. De antwoorden op "is aspect x belangrijk voor het karakter van wijk y?" zijn gecategoriseerd in "ja", "een beetje", "niet echt" en "nee", zodat ze gemakkelijk te vergelijken zijn. De fysieke en sociale elementen in de wijk waar de typering aan zijn opgehangen (bijvoorbeeld 'veel mensen op straat' bij de typering 'gezellig') zijn ook genoteerd.

Op basis van de interviews met de medewerkers van de afdeling Stadsdeelcoördinatie is van iedere casewijk een beeld geschetst, met daarbij de belangrijkste identiteitsbepalende aspecten voor de betreffende wijk. De combinatie hiervan wordt in dit onderzoek gezien als het karakter van de wijk vanuit beleidsperspectief. Dit beleidsperspectief is één van de twee invalshoeken van waaruit wordt gezocht naar identiteitsbepalende aspecten voor de verschillende wijken.

2) Wijkgesprekken

De tweede invalshoek is die van de bewoner van de wijk. Hoe denkt een bewoner van bijvoorbeeld Lewenborg of de Oosterpoort over zijn of haar wijk en waardoor worden de verschillen in deze beleving veroorzaakt? Ofwel: aan welke elementen hangt een bewoner van een wijk zijn of haar beeld van de wijk op?

Er is voor gekozen de wijk in te gaan en mensen op straat een aantal vragen voor te leggen. Deze vragen hebben als doel erachter te komen welk beeld mensen van de wijk hebben en waaraan ze dit beeld ontleen. Vervolgens kan hieruit worden geconcludeerd welke aspecten volgens wijkbewoners het meest bepalend zijn voor het eigene van een wijk.

De vragen die aan de respondenten zijn voorgelegd zijn (in deze volgorde):

1. Bent u bewoner of bezoeker?
2. Kunt u met een paar woorden uw wijk beschrijven? Ofwel: wat is volgens u de *identiteit* van de wijk?
3. Wat zorgt ervoor dat u dit beeld heeft van de wijk?
 - a. Fysieke elementen (bijv. stijl van de huizen en straten, groen, rommel, etc.)
 - b. Sociale elementen (sfeer, gevoel van veiligheid, omgang met anderen, etc.)
4. Wat zijn voor u belangrijke plekken in de wijk?

De eerste vraag (bewoner of bezoeker) maakt het mogelijk tijdens de analyse van de wijkgesprekken onderscheid te maken tussen antwoorden van bewoners van de wijk en antwoorden van bezoekers van de wijk. Hoe hiermee verder tijdens de analyse is omgegaan wordt in hoofdstuk 4 toegelicht.

Vraag 2 levert een verzameling typering van de betreffende wijk op, het gaat dan als het ware om het eerste wat in de respondenten opkomt. Het doel van deze vraag is de beelden te verzamelen die men van de wijk heeft. Uit het analyseren van deze beelden alleen kunnen echter geen conclusies worden getrokken die een antwoord geven op de onderzoeksvraag: "welke aspecten zijn het meest bepalend voor de identiteit(en) van een stadswijk"? Hiervoor is verdere informatie nodig over de elementen waaraan men het beeld van de wijk verbindt, ofwel: welke *elementen* liggen ten grondslag aan het beeld dat respondenten hebben van hun wijk?

Vraag 3 is erop gericht deze elementen boven tafel te krijgen. Met elementen wordt bedoeld: die specifieke zaken die mensen in de wijk tegenkomen en ervaren en die de basis vormen voor het beeld dat mensen hebben van de wijk. Voorbeelden van deze elementen zijn bijvoorbeeld de 'gezellige drukte aan de Meeuwerderweg', de 'eenvormigheid van de huizen', 'de overlast veroorzaakt door hangjongeren', etc. Het achterhalen van de elementen (de achterliggende oorzaken van de beeldvorming van respondenten) is nodig voor het kunnen beantwoorden van de vraag welke zaken bijdragen aan identiteit van stadswijken. De opsplitsing van vraag 3 in twee subvragen (fysieke elementen en sociale elementen) dient als middel om te kijken of respondenten fysieke of juist sociale elementen meer waarderen als identiteitsbepalend.

De vierde vraag (belangrijke plekken) is toegevoegd om extra informatie te verkrijgen voor goede typering van de wijken. Deze informatie is niet zozeer nuttig voor dit onderzoek naar identiteitsbepalende aspecten, maar wel voor het doel dat de Dienst RO/EZ heeft met het project Onderscheidende Wijken. Daarbij gaat het immers om het boven tafel krijgen van 'het karakter' van een wijk, en een goede typering plus belangrijke plekken in de wijk zijn hierbij erg nuttig. De wijktypering worden

besproken in hoofdstuk 4. Ook zijn de 'wijkposters' (gemaakt voor de projectpresentatie bij RO/EZ) voorzien van de typeringen. Deze posters zijn in dit verslag opgenomen in Bijlage 2.

Bij de wijkgesprekken zijn, zoals in bovenstaande paragraaf is te lezen, *open vragen* aan de respondenten voorgelegd. Volgens Haartsen (2002) leveren vragen met een open karakter antwoorden op die zo spontaan en associatief mogelijk zijn. Beelden van een wijk zijn immers onbewust gevormd en open vragen voorkomen bevooroordeelde antwoorden. Het kan snel gebeuren dat het voorleggen van categorieën aan respondenten hun antwoorden beïnvloedt en dat is niet wenselijk. Ook Meester en Pellenbarg gebruiken deze manier van enquêteren (Meester & Pellenbarg 2002).

De volgende paragraaf beschrijft hoe de verzamelde gegevens uit de wijkgesprekken zijn geanalyseerd en verwerkt.

§ 3.3 *Verwerking van de gegevens*

De interviews met de stadsdeelcoördinatoren zijn getranscribeerd om een goede analyse te kunnen uitvoeren. Er is gekeken welke typeringen men heeft gegeven over de verschillende wijken en hiervan is een overzicht gemaakt. Ook is op een rij gezet hoe de aspecten uit het aspectenschema door de stadsdeelcoördinatoren zijn gewaardeerd. Hieruit is een aantal aspecten naar voren gekomen dat als belangrijk wordt beschouwd voor de identiteiten van de wijken.

In principe zijn bij de analyse van de wijkgesprekken dezelfde stappen gevolgd. De data verkregen uit de wijkgesprekken zijn ingevoerd in het databaseprogramma Microsoft Access. Met dit programma is het mogelijk de data te ordenen, te vergelijken en te koppelen. Hieruit kunnen vervolgens conclusies worden getrokken. De antwoorden op vraag 2 (de typeringen) zijn per wijk op een rij gezet en hierdoor kan, net als bij de interviews met stadsdeelcoördinatoren, een overzicht per wijk worden gemaakt. Vervolgens zijn alle antwoorden op vraag 3 (fysieke en sociale elementen) op een rij gezet en ingedeeld in één van de categorieën van het aspectenschema (zie paragraaf 2.3). Zo ontstaat een lijst met aspecten die door respondenten zijn benoemd als identiteitsbepalend voor de wijk. De categorieën met de meeste antwoorden zijn het meest identiteitsbepalend volgens de respondenten die in de wijken de vragen hebben beantwoord.

Bij het invoeren van de data in Access is alle informatie uit de wijkgesprekken opgeslagen. Er is een *record* (= een rij bestaande uit een aantal cellen met informatie) gemaakt voor elk antwoord op de vragen over de typeringen en de elementen. Behalve de antwoorden op de vragen over de typeringen en de elementen is de volgende informatie per antwoord opgeslagen:

- In welke wijk is het antwoord gegeven?
- Op welke datum en tijdstip werd het antwoord gegeven?
- Hoe lang woont de respondent die het antwoord gaf al in de wijk?

Op deze manier kan van elk antwoord worden achterhaald of het door een bewoner of bezoeker is gegeven, in welke wijk het antwoord is gegeven, etc. Kortom: de context van elk antwoord kan erbij worden gehaald en op deze manier kunnen uit de data relevante conclusies worden getrokken.

4. Analyse en resultaten

Dit hoofdstuk bespreekt de analyse en de resultaten van de interviews met stadsdeelcoördinatoren en van de wijkgesprekken met bewoners en bezoekers.

§ 4.1 Interviews medewerkers Stadsdeelcoördinatie

Na de literatuurstudie (besproken in hoofdstuk 2) is het afnemen van interviews met 'kenners van de wijk' het eerste empirische onderdeel van dit onderzoek. De interviews vormen een kwalitatieve manier om het karakter van een wijk op tafel te krijgen en er achter te komen wat een bepaalde wijk onderscheidt van andere wijken in de stad. De stadsdeelcoördinatoren hebben allen voor hun wijk het aspectenschema doorlopen (zie paragraaf 2.3) en aangegeven welke aspecten zij typerend vinden voor de betreffende wijk. Een overzicht van de resultaten is hieronder gegeven in tabel 4.1. Voor de volledige uitwerking van de interviews met de stadsdeelcoördinatoren, zie Bijlage 3.

Aspecten	Identiteitsbepalende waarde
1. bouwperiode	6 keer 'ja'
2. paths (routes)	5 keer 'ja', 1 keer 'een beetje'
3. bouwfilosofie	5 keer 'ja'
4. corporatief bezit	4 keer 'ja', 2 keer 'een beetje'
5. nodes (ontmoetingspunten)	3 keer 'ja', 3 keer 'niet echt'

Tabel 4.1: meest genoemde identiteitsbepalende aspecten door geïnterviewde beleidsmedewerkers

Een conclusie die uit de interviews getrokken kan worden is dat wijken zich veelal van elkaar onderscheiden op basis van fysieke kenmerken: bouwperiode, manier waarop de routes door de wijk liggen, percentage woningbezit door corporaties, etc. Dit betekent echter niet dat het karakter van een wijk ook geheel wordt bepaald door deze fysieke aspecten. Bijvoorbeeld: het feit dat een bepaalde wijk is gebouwd met een duidelijke stempelstructuur bepaalt niet noodzakelijkerwijs het overheersende beeld van deze wijk. Overlast en criminaliteit kunnen een rol spelen, bijvoorbeeld als er een verlaafdenopvang in de wijk gevestigd is. Of de aanwezigheid van een groot voetbalstadion kan de sfeer in een wijk en de beleving door de bewoners en buitenstaanders erg wegleiden van het uiterlijk van de gebouwde omgeving.

Daarbij komt dat beleidsmakers (zoals de stadsdeelcoördinatoren van de gemeente Groningen) per definitie een andere kijk hebben op een wijk dan een bewoner of bezoeker. Juist door deze twee invalshoeken naast elkaar te zetten en te kijken welke verschillen en overeenkomsten hieruit kunnen worden gehaald, kunnen nuances worden ontdekt in beelden die bestaan van een wijk.

Uit de typering die de stadsdeelcoördinatoren hebben gegeven (uit de lijst met bijvoeglijk naamwoorden) kan per wijk een beeld worden geschetst van het karakter van een wijk. Bij dergelijke verzamelingen van termen moet wel in gedachten worden gehouden vanuit welk perspectief deze afkomstig zijn, in dit geval het perspectief van een beleidsmedewerker (zie hoofdstuk 2 over *discourse*). Hieronder volgen de typering van de zes wijken, gegeven door de geïnterviewde beleidsmedewerkers.

Lewenborg:

Categorie:	Typering:	Toelichting:
stedenbouwkundig:	ruim	opzet van de wijkring
variatie:	homogeen	veel grindbetontegels
dynamiek:	wonderlijk	verschillende sferen binnen de wijk
waardering:	standaard	geen hoge kwaliteit
faciliterend:	groen	Le Roy-gebied en wijkring
relaties:	formeel	relatief afstandelijk
cultureel:	burgerlijk	huisje-boompje-beestje

Tabel 4.2: typering van Lewenborg door geïnterviewde beleidsmedewerker

Beijum:

Categorie:	Typering:	Toelichting:
stedenbouwkundig:	buiten wonen	jaren 70 buitenwijk, afgezonderd
variatie:	gevarieerd	alle heerden zijn anders
dynamiek:	karaktervol	bijzondere kwaliteiten
waardering:	eigen	veel bewoners wijken nét even af van De Gemiddelde Nederlander
faciliterend:	kindvriendelijk	lange tijd jongste wijk van Nederland
relaties:	contactrijk	sociale wijk: 'volksbuurt plus'
cultureel:	eigentijds	van alternatief veranderd in gevarieerd en tolerant

Tabel 4.3: typering van Beijum door geïnterviewde beleidsmedewerker

Selwerd:

Categorie:	Typering:	Toelichting:
stedenbouwkundig:	centraal	tussen buitengebied en stad
variatie:	eenvormig	door de stempelstructuur
dynamiek:	rustig/gewoon	er gebeurde weinig, maar dat verandert nu
waardering:	vertrouwd	mensen wonen er lang
faciliterend:	leefbaar/goede ligging/kindvriendelijk	dichtbij centrum, voorzieningen en ringweg, Vensterschool in de wijk
relaties:	formeel/op zichzelf/trots	veel oudere trotse bewoners: confrontatie tussen studenten en oudere bewoners
cultureel:	degelijk/burgerlijk	in toenemende mate ook confrontatie

Tabel 4.4: typering van Selwerd door geïnterviewde beleidsmedewerker

De Wijert-noord:

Categorie:	Typering:	Toelichting:
stedenbouwkundig:	strategisch	aan alle kanten ontsloten en dichtbij voorzieningen
variatie:	eenvormig	door de stempelstructuur
dynamiek:	gewoon	dag in dag uit veel scholieren: het hoort erbij
waardering:	standaard/redelijk	men woont er lang, gemiddelde tevredenheid bewoners
faciliterend:	betaalbaar	voldoende aanbod van niet dure woningen
relaties:	relatief laag	de vele portiekwoningen bevorderen anonimiteit
cultureel:	Gronings	'doe maar gewoon', er springt niets uit, sober

Tabel 4.5: typering van de Wijert-noord door geïnterviewde beleidsmedewerker

De Oosterpoort:

Categorie:	Typering:	Toelichting:
stedenbouwkundig:	compact	nauwelijks vrijstaand, alles via voordeur te bereiken
variatie:	gevarieerd	heel gemengde bevolking
dynamiek:	verrassend	er gebeurt van alles, kleinschaligheid
waardering:	karakteristiek	er hangt een eigen sfeertje
faciliterend:	alles bij de hand	de voorzieningen zijn er, centrum en ringweg dichtbij
relaties:	toegankelijk	tolerant, goed contact met instellingen, hoge doorstroming
cultureel:	authentiek	zelfvoorziening, men voelt zich 'Oosterpoorter'

Tabel 4.6: typering van de Oosterpoort door geïnterviewde beleidsmedewerker

De Schildersbuurt:

Categorie:	Typering:	Toelichting:
stedenbouwkundig:	stedelijk	bouwhoogte, weinig groen, doet Amsterdams aan
variatie:	gemengd	verschillende soorten huizen
dynamiek:	gewoon/dynamisch	rustige straten die op elkaar lijken, verschillende groepen mensen, hoog verloop
waardering:	leuk/met allure	dichtbij centrum, toch rustig en mooi: men wil er graag wonen
faciliterend:	leefbaar	gemakkelijke wijk, waar alles dichtbij is
relaties:	relatief luw	men gaat er vaak doorheen, en niet naartoe
cultureel:	traditioneel	studenten maken lawaai en post-materialisten hebben hun Volvo met Tomtom

Tabel 4.7: typering van de Schildersbuurt door geïnterviewde beleidsmedewerker

§ 4.2 *Wijkgesprekken*

In de zes casewijken is een aantal vragen voorgelegd aan bewoners of bezoekers op straat. Zoals besproken in hoofdstuk 3 zijn deze vragen:

1. Kunt u met een paar woorden de wijk beschrijven? (dit zijn de *typeringen*)
2. Welke fysieke *elementen* zorgen ervoor dat u een dergelijk beeld heeft van de wijk?
3. Welke sociale *elementen* zorgen ervoor dat u een dergelijk beeld heeft van de wijk?
4. Wat zijn voor u belangrijke plekken in de wijk?

Typeringen: identiteit volgens bewoners en bezoekers

Wanneer de antwoorden op vraag 1 per wijk op een rij worden gezet, levert dit een verzameling van beelden van de wijk door de ogen van bewoners, ofwel: de identiteiten van de wijk zoals die door bewoners worden geconstrueerd. Hieronder is voor iedere wijk zo'n rijtje met vaak genoemde typeringen opgesteld.

Lewenborg:

multicultureel	groen	vergrijsd
als een dorp		rustig
wijkvernieuwing (nodig)		ondermaats winkelcentrum
verschillen tussen goed en minder goed	ons kent ons	

Figuur 4.1: typeringen van Lewenborg door bewoners

Beijum:

kleinschaligheid	groen	doolhof
gezinswijk		knus
prettige wijk		gaat steeds beter
elke heerd is anders	afgezonderd	

Figuur 4.2: typering van Beijum door bewoners

Selwerd:

gewoon	saai	wijk voor gesettelden
mijn thuis		rustig
veel ouderen		scheiding koop - huur
veel maatschappelijke verschillen	in verandering	

Figuur 4.3: typering van Selwerd door bewoners

de Wijert-noord:

scholieren	gezellig	centraal
volksbuurt		ruim
	doorsnee bevolking	grauw en grijs
opknapbeurt nodig	goed wonen	

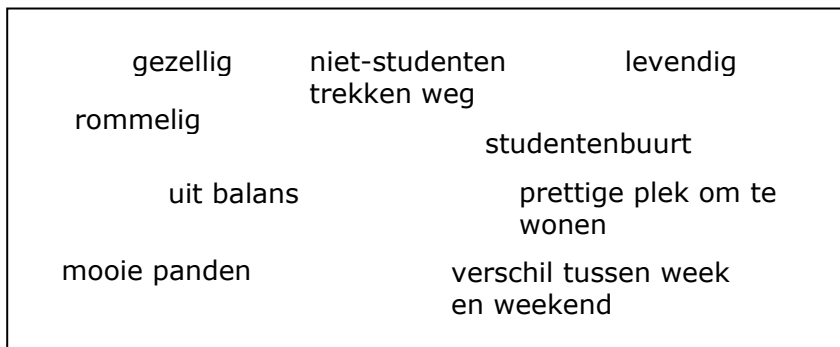
Figuur 4.4: typering van de Wijert-noord door bewoners

Oosterpoort:

gezellig	veilig	vriendelijk
betrokken		verschillende mensen
typisch Nederlands		dorpje in de stad
alles bij de hand	goed bereikbaar	

Figuur 4.5: typering van de Oosterpoort door bewoners

Schildersbuurt:

Figuur 4.6: typering van de Schildersbuurt door bewoners

De genoemde typering is de meest genoemde typering van de wijken door de geïnterviewde bewoners en bezoekers. De gesprekken met bewoners en bezoekers hadden echter niet als primair doel het beschrijven van wijkidentiteiten. Juist datgene dat onder de typering ligt is interessant voor dit onderzoek: de aspecten die bij elkaar de identiteiten van een wijk vormen. Het opstellen van bovengenoemde typering levert wel *fingerspitzengefühl* op voor vragen als: met wat soort wijk heb ik hier te maken, hoe vat ik de essentie van deze wijk kort samen, op welke thema's moet het accent liggen bij het maken van beleid voor deze wijk?

Elementen: waaraan wordt een identiteit ontleend?

Interessant is de vraag waaraan deze identiteit(en) ontleend worden, ofwel: welke elementen dragen bij aan de beelden die mensen van een bepaalde wijk hebben? Hiervoor is de respondenten een tweetal vragen voorgelegd.

- Welke fysieke elementen zorgen ervoor dat u een dergelijk beeld heeft van de wijk?
- Welke sociale elementen zorgen ervoor dat u een dergelijk beeld heeft van de wijk?

Doordat het vaak voorkomt dat een respondent meerdere antwoorden heeft gegeven op een vraag, zijn de gegevens niet geanalyseerd per respondent maar per gegeven antwoord. Deze zijn op een rij gezet en ingedeeld in de categorieën van het schema met identiteitsbepalende aspecten (zie paragraaf 2.3). Elk antwoord is in precies één categorie ingedeeld en het schema bevat 20 categorieën, plus 1 categorie 'anders, namelijk'. Deze is bedoeld voor antwoorden die duidelijke elementen benoemen die niet passen in één van de opgestelde categorieën.

Als voorbeeld van de categorisering kan worden genoemd de elementen 'de mensen in de straat kennen elkaar', 'goede omgang met mensen', 'de heerd is saamhorig', of 'vaak bij elkaar op de koffie': dit zijn vier elementen die zijn ingedeeld in de categorie 'sociale cohesie'. Echter, elementen die qua inhoud juist het tegenovergestelde behelzen ('mensen leven langs elkaar heen' of 'je kent verder niemand in de wijk') behoren ook tot de categorie 'sociale cohesie'. De toewijzing van elementen aan een bepaalde categorie geeft geen informatie over de *inhoud* of *richting* van dit element; de inhoud is op te maken uit de typering (zie Bijlage 4 voor de complete lijst met typering door bewoners).

Toen tijdens het categoriseren bleek dat het onpraktisch was een strikte scheiding aan te houden tussen antwoorden 'fysiek' en antwoorden 'sociaal', zijn de antwoorden van de twee vragen samengevoegd. Het kwam namelijk voor dat antwoorden op 'fysiek' het

beste in een 'sociale' categorie pasten en andersom. Het nut van de scheiding was daarmee verdwenen. Wat hieruit kan worden geconcludeerd, is dat een onderscheid tussen fysieke en sociale elementen niet erg speelt voor respondenten, wanneer hen wordt gevraagd naar identiteitsbepalende zaken in hun wijk.

Het totaal van alle *elementen* is 329. 11 daarvan konden redelijkerwijs niet in een categorie worden ondergebracht, omdat ze daarvoor niet concreet genoeg waren beschreven. Een voorbeeld: 'vrolijk sfeertje' is een genoemd element dat niet goed in een bepaalde categorie kan worden ondergebracht. Hetzelfde geldt voor o.a. 'geen problemen' en 'dode sfeer'. Het aantal bruikbare elementen kwam daarmee op 318.

Bij de analyse van de uitkomsten van de gesprekken met mensen in de wijk zijn ook de antwoorden van bezoekers (dus: niet-bewoners) meegenomen. Dit is gedaan omdat het beeld dat buitenstaanders hebben ook bijdraagt aan het eigene van een wijk. Onder de respondenten zijn niet genoeg bezoekers om harde uitspraken te doen over identiteitsbepalende aspecten volgens uitsluitend bezoekers (n=18 van de 82), maar verderop in deze paragraaf worden de antwoorden van bezoekers toch kort besproken.

Aspecten: welke zijn het meest identiteitsbepalend?

Na de categorisering van de antwoorden zijn de categorieën van het aspectenschema gerangschikt op basis van het aantal toegedeelde elementen. Aspecten uit het aspectenschema die door de respondenten het vaakst genoemd zijn als identiteitsbepalend zijn opgesomd in tabel 4.8:

Aspecten	Percentage (aantal keer genoemd)
1. sociale cohesie	20% (62)
2. functies/voorzieningen	12% (37)
3. staat van onderhoud	9% (30)
4. woningtype	9% (28)
5. [anders, namelijk...	20% (64)]

Tabel 4.8: vaakst genoemde identiteitsbepalende aspecten door bewoners

Als identiteitsbepalend aspect voor de onderzochte Groningse stadswijken tezamen staat 'sociale cohesie' bovenaan. Ondervraagde bewoners en bezoekers noemen vaak zaken die te maken hebben met de mate waarin de buurtbewoners zich met elkaar verbonden voelen: de mate van samenhang in de wijk. Prettig en frequent contact met medebuurtbewoners wordt over het algemeen als positief ervaren en verhoogt de leefbaarheid van een wijk. Het komt echter ook voor dat meer anonieme omgang binnen de buurt juist wordt gewaardeerd, onder het motto 'we lopen de deur niet bij elkaar plat'. De inhoud van een categorie kan verschillende kanten op wijzen, maar een duidelijke conclusie is dat sociale cohesie het belangrijkste aspect is voor veel wijkbewoners.

Onder 'functies/voorzieningen' zijn elementen ondergebracht die te maken hebben met de o.a. de bereikbaarheid van een wijk, de aanwezigheid van winkels, instellingen, scholen en sportvoorzieningen en het aanbod van activiteiten in de wijk. Zo wordt in Lewenborg het slecht functioneren van buurtvoorzieningen en de afwezigheid van een fatsoenlijk winkelaanbod genoemd, terwijl respondenten in de Oosterpoort juist de aanwezigheid en nabijheid van bovengenoemde elementen als belangrijk identiteitsbepalend aspect noemen. Net zoals het geval is bij sociale cohesie wordt het aspect 'functies/voorzieningen' positief én negatief genoemd als identiteitsbepalend aspect van een wijk.

De antwoorden die zijn ingedeeld in 'staat van onderhoud' zijn over het algemeen van toepassing op de staat van onderhoud van de huizen (aanzicht van gevels, etc.) of van de openbare ruimte (rommel op straat, slechte trottoirs, teveel fietsen, ontbrekend of slecht functionerend straatmeubilair, etc.).

Waar respondenten 'woningtype' noemen als bepalend aspect, gaat het vanzelfsprekend om de soorten huizen die in de wijk staan en de manier waarop dat bijdraagt aan het beeld dat mensen van een wijk hebben. Kleine schippershuizen uit het begin van de vorige eeuw stralen een andere sfeer uit dan de portiekflats uit de jaren zestig en hetzelfde geldt voor bebouwing in satellietwijken als Beijum en Lewenborg. De gebouwde omgeving speelt een belangrijke rol bij het toekennen van identiteit aan de woon- en leefomgeving.

Vier categorieën die volgen (minder vaak genoemd dan bovenstaande vier) zijn 'huishoudprofielen' (6%), 'open lege ruimte' (6%), 'leefstijlen bewoners' (6%) en 'bouwperiode' (4%). Samen met de vijf belangrijkste (zie tabel 4.8) bevatten deze negen categorieën 91% van alle antwoorden; 9% valt dus binnen de overige twaalf categorieën.

Een aantal antwoorden paste niet in de vooraf opgestelde categorieën en is daarom tijdens de categorisering ondergebracht in 'anders, namelijk...'. Analyse van de antwoorden in deze categorie levert een drietal nieuwe categorieën op, waarmee ongeveer de helft van de antwoorden in 'anders, namelijk' is benoemd. Het gaat hier om de volgende categorieën:

Categorieën gehaald uit 'anders, namelijk'	Percentage in 'anders, namelijk'
Overlast/criminaliteit	20%
Aantal mensen op straat (levendigheid)	15%
Algemene uitstraling	10%

Tabel 4.9: categorieën gehaald uit 'anders, namelijk'

Net als in 'anders, namelijk' is in andere categorieën die relatief veel antwoorden bevatten gekeken naar een geschikte onderverdeling van deze antwoorden. Het resultaat hiervan is nuancering binnen een aantal categorieën. Binnen de categorie 'sociale cohesie' is een relatief groot aantal antwoorden dat refereert aan de contacten tussen de bewoners van een wijk. Het kan dan gaan om verschillende schaalniveaus: een aantal respondenten hecht veel waarde aan de contacten met naaste burens, anderen stellen dat het 'iedereen kent elkaar'-principe opgaat voor hun straat, voor meerdere straten of voor een hele buurt.

Uit categorie:	Veel voorkomende aspecten:
sociale cohesie	'contacten met andere bewoners'
staat van onderhoud	'openbare ruimte', 'woningen'
open lege ruimte	'groene ruimte', 'overlast/criminaliteit', 'aantal mensen op straat'
anders, namelijk	'algemene uitstraling'

Tabel 4.10: nuancering van enkele grote categorieën

De rangorde van identiteitsbepalende aspecten wordt dan als volgt:

Aspecten:	Percentage van de antwoorden:
1. sociale cohesie	20% (voornamelijk: 'contacten met bewoners')
2. functies/voorzieningen	12%
3. staat van onderhoud	9% (voornamelijk : 'openbare ruimte' en 'woningen')
4. woningtype	9%
5. huishoudprofielen	6%
6. open, lege ruimte	6% (voornamelijk 'groene ruimte')
7. leefstijlen bewoners	6%
8. bouwperiode	4%

Tabel 4.11: uiteindelijke rangorde van identiteitsbepalende aspecten volgens bewoners

Er is ook een aantal categorieën dat door respondenten niet of nauwelijks wordt genoemd als identiteitsbepalend voor een wijk. Het gaat dan om: landmarks (niet genoemd), opleiding (niet genoemd), culturele voorkeur (niet genoemd), bouwfilosofie (1), scheiding privé-openbaar (1), nodes (ontmoetingsplekken, 2), inkomen (2), percentage allochtone bevolking (3), edges (3), districts (4) en corporatief bezit (4).

Identiteitsbepalende aspecten per wijk

Naast een analyse van alle identiteitsbepalende aspecten voor alle wijken tezamen is ook gekeken naar aspecten voor de wijken afzonderlijk. Onderstaande tabel (4.12) toont de belangrijkste aspecten die door respondenten in de verschillende wijken zijn genoemd als identiteitsbepalend.

	Belangrijkste identiteitsbepalende aspecten
Beijum	sociale cohesie, bouwperiode, functies/voorzieningen, staat van onderhoud, open lege ruimte
Lewenborg	sociale cohesie, functies/voorzieningen, staat van onderhoud, woningtype, open lege ruimte, (a.n.) overlast/criminaliteit, (a.n.) algemene uitstraling
Oosterpoort	functies/voorzieningen, sociale cohesie, woningtype, leefstijlen bewoners, (a.n.) gebruik van de openbare ruimte
Schildersbuurt	staat van onderhoud, woningtype, sociale cohesie, huishoudprofielen, (a.n.) levendigheid op straat
Selwerd	sociale cohesie, woningtype, staat van onderhoud, functies/voorzieningen, huishoudprofielen, (a.n.) levendigheid op straat
De Wijert-noord	sociale cohesie, staat van onderhoud, functies/voorzieningen, woningtype

Tabel 4.12: de belangrijkste identiteitsbepalende aspecten per wijk ("a.n."= uit de categorie "anders, namelijk")

Zoals is te zien in tabel 4.12 varieert de volgorde van de aspecten weliswaar per wijk, maar duidelijk is dat de top vier over het algemeen uit dezelfde aspecten bestaat (zie tabel 4.11).

Identiteitsbepalende aspecten in relatie tot woongeduur

Het is interessant te bekijken of er een relatie bestaat tussen de woongeduur van bewoners en de voor hen belangrijke identiteitsbepalende aspecten van hun wijk. Met een dergelijk verband kan men namelijk de gemiddelde woongeduur in een wijk gebruiken voor het op waarde schatten van identiteitsbepalende aspecten in die wijk. Uit tabel 4.13 blijkt dat er een significant verband bestaat tussen het aantal antwoorden in de verschillende categorieën en de woongeduur (langer of korter dan tien jaar) ($p < 0,014$). Deze grens van tien jaar is gekozen omdat de gemiddelde woongeduur van alle 82 respondenten ongeveer

tien jaar is (gem. $\approx 10,2$ jaar). Hierbij zijn ook de ondervraagde bezoekers van de wijk (woonduur=0 jaar) meegenomen.

Categorie: Woonduur:	bouwperiode	functies/ voorzieningen	huishoudprofiel elen	leefstijlen bewoners	open lege ruimte	sociale cohesie	staat van onderhoud	woningtype	anders ni.	niet ingedeeld	TOTAAL
Korter dan 10 jaar	4% (8)	8% (16)	6% (12)	8% (15)	4% (8)	16% (31)	13% (25)	10% (19)	19% (38)	13% (25)	100% (197)
10 jaar of langer	5% (6)	16% (21)	5% (7)	2% (3)	8% (10)	23% (31)	4% (5)	7% (9)	20% (26)	11% (14)	100% (132)
TOTAAL	14	37	19	18	18	62	30	28	64	39	329

Tabel 4.13, verband tussen woonduur en genoemde identiteitsbepalende aspecten ($p < 0,014$ met χ^2 -toets. $\chi^2 = 20,724$, Cramér's $V = 0,251$, zie Bijlage 5.)

Het percentage antwoorden in de categorie 'sociale cohesie' is hoger binnen de groep die langer dan tien jaar in een wijk woont. Voor 'functies/voorzieningen' en 'open, lege ruimte' geldt hetzelfde. 'Leefstijlen van de bewoners' en de 'staat van onderhoud' scoren juist lager bij deze groep. Op basis hiervan kan gesteld worden dat mensen die langer in een wijk wonen over het algemeen minder waarde hechten aan hoe hun wijk eruit ziet en juist meer aan de sociale contacten die zij wel of niet in de wijk hebben. De sociale aspecten worden belangrijker naarmate men langer in een wijk woont.

Identiteitsbepalende aspecten voor bewoners en bezoekers

Zoals aangegeven in de vorige paragraaf zijn ook de antwoorden van niet-bewoners meegenomen in de analyse van de wijkgesprekken. Alhoewel het kleine aantal antwoorden van bezoekers een verantwoorde vergelijking met antwoorden van bewoners in de weg staat, kan wel voorzichtig een paar opvallende zaken worden genoemd. Naar verhouding is het aantal bezoekers dat als identiteitsbepalend aspect 'staat van onderhoud' aangeeft veel groter dan het geval is bij bewoners. Dat is een begrijpelijke uitkomst, aangezien de staat van onderhoud te maken heeft met de fysieke gesteldheid van de gebouwde omgeving en dit is voor een bezoeker de eerste indruk van een wijk. Zaken als sociale samenhang en leefstijlen zijn met het blote oog moeilijker te beoordelen. Het zijn echter wel aspecten die hun weerslag hebben op de staat van onderhoud: het soort mensen dat in een buurt woont werkt door in de fysieke uitstraling (denk aan verrommeling, achterstallig onderhoud of juist keurig gemaaide tuintjes). Indirect zegt de staat van onderhoud dus wel iets over de manier waarop men in een wijk leeft. Een interessante constatering is dat de verschillen in waardering van de aspecten door bewoners en bezoekers overeenkomen met het verband tussen de waardering en de woonduur uit tabel 4.13. Voor de bezoekers geldt 'woonduur = 0 jaar' en zij hechten duidelijk meer waarde aan de fysieke aspecten dan aan de sociale.

Relatief veel van de antwoorden van bezoekers zijn geplaatst in de categorie 'anders, namelijk'. Een aanzienlijk deel van deze antwoorden heeft te maken met het imago van de wijk (zie de paragraaf "identiteit versus imago" in hoofdstuk 2). Het zijn antwoorden die geen specifieke elementen benoemen, maar die duidelijk wijzen op het beeld dat men van de wijk heeft. Een voorbeeld: meerdere mensen noemden bij Lewenburg, Beijum en Selwerd de term 'achterstandswijk', zonder goed te kunnen duiden waaraan zij dit beeld ophingen.

§ 4.3 Terugkoppeling

Na de bespreking van de analyse en de resultaten van het onderzoek in de vorige twee paragrafen, kan worden teruggeblikt naar de uitgangspunten van het onderzoek. Deze paragraaf dient daarom als terugkoppeling naar de theoretische grondslag en de gebruikte methoden uit het tweede en derde hoofdstuk.

Terugkoppeling naar theorie en het aspectenschema

De data-analyse in dit hoofdstuk heeft een aantal aspecten opgeleverd dat voor wijken als identiteitsbepalend wordt aangegeven door medewerkers van de Dienst RO/EZ en door mensen in de wijk. Deze aspecten zijn opgenomen in het aspectenschema, dat is opgesteld vóórdat de interviews en de wijkgesprekken hadden plaatsgevonden. Het is daarom interessant te kijken welke verwachtingen uit dit schema zijn uitgekomen en welke niet.

In deze paragraaf wordt bekeken of aspecten volgens de wijkgesprekken en de interviews met stadsdeelcoördinatoren ook daadwerkelijk identiteitsbepalend zijn gebleken. Hoewel de scheiding tussen fysieke en sociale elementen (de antwoorden op vraag 2 en 3 uit de wijkgesprekken) bij het categoriseren achterwege is gelaten (zie paragraaf 4.2), is deze oorspronkelijke opdeling hier wel gehandhaafd. Dit is gedaan om een betere terugkoppeling naar het aspectenschema te kunnen geven. De identiteitsbepalende aspecten worden in deze paragraaf daarom per onderdeel van het aspectenschema besproken.

De fysieke kenmerken

	bepalend volgens SDC's	bepalend volgens bewoners	
bouwperiode			<div style="display: flex; flex-direction: column; align-items: flex-start;"> <div style="display: flex; align-items: center; margin-bottom: 5px;"> <div style="width: 20px; height: 10px; background-color: #90EE90; margin-right: 5px;"></div> identiteitsbepalend </div> <div style="display: flex; align-items: center; margin-bottom: 5px;"> <div style="width: 20px; height: 10px; background-color: #FFA500; margin-right: 5px;"></div> twijfelachtig </div> <div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="width: 20px; height: 10px; background-color: #FF0000; margin-right: 5px;"></div> niet identiteitsbepalend </div> </div>
bouwfilosofie			
woningtype			
staat van onderhoud			
corporatief bezit			
paths			
districts			
edges			
nodes			
landmarks			
open lege ruimte			
functies/voorzieningen			
scheiding privé - openbaar			

Tabel 4.14: verschillen in waardering van de fysieke aspecten tussen SDC's en bewoners

De **bouwperiode** is door de stadsdeelcoördinatoren (SDC's) benoemd als het belangrijkste aspect van allemaal. Bewoners vinden dit geen belangrijk aspect, het komt op de 8e plaats (van de 20). **Bouwfilosofie** is een aspect dat in het schema is opgenomen naar aanleiding van literatuur (Karssenberg en Jansen 2005) en gesprekken met medewerkers van de Dienst RO/EZ. SDC's vinden dit ook een erg belangrijk aspect. Dit is een logische uitkomst, aangezien beleidsmedewerkers vaak op professioneel vlak

kennis hebben van de wijken en de ontstaansgeschiedenis ervan. Er is door bewoners geen enkele keer gerefereerd aan dit aspect. **Woningtype** is een aspect dat volgens SDC's niet erg bepalend is¹: men vindt dat het type huizen niet vaak karakteristiek is voor een wijk, omdat er meerdere wijken zijn met hetzelfde type woningen. Bewoners noemen dit aspect wel bepalend, het komt op de 4^e plaats in de rangorde. **Staat van onderhoud** wordt door SDC's wel een aspect gevonden dat iets zegt over het karakter van een wijk, alleen bij Selwerd wordt gezegd dat de staat van onderhoud van de wijk los staat van het karakter van de wijk. Bewoners vinden dit aspect nog belangrijker, het is het 3^e aspect in het rijtje. Wat betreft **corporatief bezit** zijn alle SDC's het erover eens dat het, in ieder geval in enige mate, belangrijk is voor het karakter van een wijk. Bewoners noemen dit aspect nauwelijks. **Paths** (de routes die door de wijk lopen) zijn volgens SDC's erg belangrijk voor het karakter van een wijk. Bewoners waarderen dit aspect slechts sporadisch als identiteitsbepalend. **Districts** wordt door bewoners en SDC's bijna niet genoemd als karakteriserend voor de wijken. Voor **edges** geldt hetzelfde. **Nodes**, ontmoetingspunten van mensen en diensten, worden door SDC's voor de helft van de wijken wel belangrijk gevonden. Wederom geldt dat dit niet een aspect is waar bewoners veel waarde aan hechten. **Landmarks** wordt door SDC's een enkele keer genoemd als "een beetje belangrijk" en door bewoners helemaal niet. **Open lege ruimte** wordt in de interviews met SDC's nauwelijks genoemd als beleidsbepalend, terwijl bewoners dit wel degelijk een belangrijk aspect vinden. Hoewel het wel een paar keer wordt genoemd, zijn de **functies en voorzieningen** in een wijk volgens de interviews met SDC's geen doorslaggevend aspect voor het karakter van een wijk. Voor bewoners is dit totaal anders: zij zien dit als het op één na belangrijkste beeldbepalende aspect. Onder de noemer 'fysieke kenmerken' is dan nog één aspect: de **scheiding privé/openbaar**. Beide actoren (SDC's en bewoners) bestempelen dit aspect als niet belangrijk.

Wat kan nu geconcludeerd worden uit de bespreking van deze fysieke aspecten? Tabel 4.14 laat de verschillen in waardering van de aspecten duidelijk zien. De vijf aspecten in het schema die uit de theorie van Kevin Lynch afkomstig zijn (*paths, districts, edges, nodes, landmarks*, zie paragraaf 2.2) worden door SDC's in sommige gevallen zeker als identiteitsbepalend voor een wijk aangewezen. Bewoners hebben echter heel weinig antwoorden gegeven die in één van deze categorieën ingedeeld konden worden. Dit is opvallend, maar er is wel een verklaring voor te geven. De vijf aspecten die Lynch noemt als identiteitsbepalend zijn fysiek van aard en het zijn aspecten die een hoge *imageability* hebben: het vermogen een emotie op te roepen bij degene die ernaar kijkt. De bewoner voelt zich vervolgens verbonden, aangetrokken, of juist vervreemd van een plek, maar hij ervaart dit eerder als een sociale eigenschap van de plaats. Dit geldt overigens niet alleen voor de aspecten van Lynch, maar ook voor bijvoorbeeld *bouwperiode* en *bouwfilosofie*. Een voorbeeld: door een brede stoep aan te leggen langs een belangrijke verkeersader en er bankjes en perkjes te plaatsen, kan deze ruimte beter functioneren als sociaal ontmoetingspunt: een plek om te winkelen, te ontspannen of mensen tegen te komen. Op de vraag: "wat vindt u van deze plek?" zullen bewoners en gebruikers eerder de gezelligheid en de mogelijkheid voor sociaal contact noemen, terwijl een beleidsmedewerker waarschijnlijk de brede stoep en het openbaar groen zal noemen als karakteristiek voor die plek. Er is dus sprake van een verschil in perceptie van in feite dezelfde aspecten. De vijf aspecten van Lynch zijn daarom niet geschikt om direct aan bewoners voor te leggen; zij zijn zich minder bewust van de vertaalslag die zit tussen de fysieke elementen en de sociale gevolgen die deze elementen met zich meebrengen.

¹ Wanneer er staat "aspect x is volgens SDC niet erg bepalend...", betekent dit dat aspect x door SDC niet vaak wordt genoemd als identiteitsbepalend voor de betreffende wijk.

De objectieve bevolkingskenmerken

	bepalend volgens SDC's	bepalend volgens bewoners	
inkomen			
huishoudprofielen			
opleiding			
percentage allochtone bevolking			

identiteitsbepalend

twijfelachtig

niet identiteitsbepalend

Tabel 4.15: verschillen in waardering van de objectieve bevolkingseigenschappen tussen SDC's en bewoners

Wat betreft de aspecten die onder het kopje *objectieve bevolkingseigenschappen* zijn geschaard, kan het volgende gezegd worden. **Inkomen** wordt, zowel door SDC's als door de bewoners, geen belangrijk aspect gevonden. Wat betreft **huishoudprofielen** zitten de twee partijen ook op één lijn: een aspect met een gemiddelde waarde. Het komt af en toe wel naar boven. **Opleiding** is weer een aspect dat geen identiteitsbepalende waarde heeft, vinden zowel SDC's als bewoners. En ten slotte het **percentage allochtone bevolking**: SDC's noemt dit bij twee van de zes wijken als bepalend, bewoners refereren er slechts sporadisch aan.

De bovenstaande aspecten worden veel worden gebruikt voor het beschrijven en onderscheiden van wijken. Maar zoals duidelijk is te zien in tabel 4.15 worden deze aspecten niet bepaald als identiteitsbepalend gewaardeerd door de geïnterviewde beleidsmedewerkers en ook niet door bewoners.

De sociale kenmerken

	bepalend volgens SDC's	bepalend volgens bewoners	
sociale cohesie			
leefstijlen bewoners			
culturele voorkeur			

identiteitsbepalend

twijfelachtig

niet identiteitsbepalend

Tabel 4.16 verschillen in waardering van de sociale aspecten tussen SDC's en bewoners

In hoofdstuk 2 is aangegeven dat identiteit bestaat uit een fysieke en een sociale component. Om die reden is een aantal aspecten in het schema opgenomen dat de sociale eigenschappen van een wijk omvat. Het gaat hier ten eerste om het aspect **sociale cohesie**. SDC's vinden over het algemeen niet dat dit een aspect is waardoor een wijk zich onderscheidt. Het heeft geen identiteitsbepalende waarde. Bewoners daarentegen hebben sociale cohesie als belangrijkste aspect aangemerkt. De sfeer in een wijk wordt volgens bewoners voor een zeer belangrijk deel bepaald door de manier waarop mensen in de wijk met elkaar omgaan. Zoals eerder gezegd in dit hoofdstuk kan de *inhoud* of *richting* van dit aspect verschillende kanten op wijzen; feit blijft dat sociale cohesie voor bewoners het belangrijkste identiteitsbepalende aspect is. **Leefstijlen van bewoners** is een aspect waarvan de verwachting was dat het een belangrijke rol zou spelen bij beeldvorming over wijken. Er is ook veel onderzoek verricht op dit gebied (zie o.a. Poulus & Heida 2007, Gemeente Groningen 2003, Motivaction 2002, Reijndorp, Kompier & de Haas 1997). In dit onderzoek komt leefstijlen van de bewoners niet terug als één van de belangrijkste aspecten. Het wordt door SDC's in een aantal gevallen wel genoemd en ook bewoners waarderen het als een gemiddeld aspect, maar het komt niet in de buurt bij bijvoorbeeld sociale cohesie of functies/voorzieningen. Ten slotte is een

aspect toegevoegd dat de **culturele voorkeur** van de bewoners van een wijk diende te beschrijven. Dit aspect werd al vanaf het begin van het onderzoek gezien als het meest kwalitatieve aspect, de 'factor x' die wel eens een belangrijke rol kon spelen bij de beeldvorming van geïnterviewden. SDC's vinden het voor sommige wijken in geringe mate een noemenswaardig aspect, bewoners hebben er echter geen enkele keer aan gerefereerd. Het is ook een lastig aspect, omdat het zo kwalitatief van aard is en er moeilijk maatstaven of criteria voor te definiëren zijn. Gebleken is in ieder geval dat bewoners wat identiteitsbepalende aspecten betreft geen zaken op het netvlies hebben die ingedeeld kunnen worden in 'culturele voorkeur'. Voor SDC's ligt dit iets anders, vanwege het feit dat beleidsmedewerkers de wijk vanaf een hoger schaalniveau bekijken en hun beeld van de wijk mede baseren op de professionele kennis die zij beroepsmatig meekrijgen.

Een belangrijke opmerking bij reflectie op de theorie is dat men goed in gedachten moet houden dat de vaststelling van identiteitsbepalende aspecten gevolgen heeft voor de uitkomsten van het onderzoek. De categorieën in het schema zijn opgesteld door de onderzoeker. Hoewel er een aantal interessante en bruikbare resultaten uit het onderzoek naar voren is gekomen, blijft het een feit dat toevoegen of weghalen van bepaalde aspecten direct invloed heeft op de resultaten. Dit is een belangrijke overweging en benadrukt de waarde van de theoretische en methodologische grondslagen van het onderzoek.

De rol van macht

In hoofdstuk 2 is de relatie tussen macht en identiteit naar besproken. Holloway en Hubbard (2001) spreken over *landscapes of power*: de meeste landschappen kunnen gezien worden als de uitkomst van een machtsstrijd en het is bij woonwijken precies zo. De fysieke inrichting van een wijk wordt bijvoorbeeld voor een belangrijk deel bepaald door gemeentelijke diensten. Nu is uit het onderzoek gebleken dat bewoners minder waarde hechten aan deze fysieke inrichting en dat hun beeld van de wijk vooral wordt bepaald door sociale kenmerken van een wijk. Dit zijn zaken waarover beleidsmakers niet direct macht kunnen uitoefenen; sociale cohesie op zich kan niet gepland worden. Echter, zoals Lynch (1960) al stelde kunnen planners via de fysieke omgeving invloed uitoefenen op de sociale omgeving binnen een wijk. Het gaat dan weer om de vertaalslag tussen de fysieke aspecten en sociale gevolgen hiervan.

Terugkoppeling naar methoden

Het opstellen van het aspectenschema is gedaan met een aantal veronderstellingen. Of deze inhoudelijk overeen komen met de bevindingen uit het onderzoek, is in de vorige paragraaf besproken. Het is echter ook nuttig en leerzaam terug te kijken naar de gebruikte methoden in het onderzoek. Hebben deze methoden bevredigende resultaten opgeleverd? Deze paragraaf geeft daarop een reflectie.

Over de gebruikte methoden moet worden gezegd dat deze zijn gekozen met in het achterhoofd een dubbele doelstelling: 1) het informeren en adviseren van de gemeente Groningen over identiteit van woonwijken en de manieren waarop dit kan worden gebruikt in (toekomstig) beleid; en 2) het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek en het schrijven van een verantwoorde onderzoeksrapportage hierover. In het methodologische hoofdstuk zijn bepaalde keuzes gemaakt die ervoor zorgen dat beide doelen goed te verenigen zijn in één eindproduct. De typeringen van de wijken, gegeven door medewerkers van de Dienst RO/EZ en bewoners, zijn vooral nuttig gebleken voor doeleinden van de gemeentelijke dienst. Er is een overzicht gemaakt van de typeringen van wijken vanuit verschillende invalshoeken en dit draagt bij aan de verzameling

informatie die men van de wijken tot zijn beschikking heeft. De toetsing van deze typeringen aan het aspectenschema is voor het onderzoek echter veel interessanter. Hiermee wordt namelijk achterhaald welke concrete elementen in de wijk ten grondslag liggen aan de typeringen.

De keuze voor de onderzoeksopzet, het aspectenschema dat is getoetst aan de mening van verschillende actoren, lijkt aanvankelijk wellicht wat rigide. Dit onderzoek is voornamelijk kwalitatief van aard gebleken en de strakke scheiding tussen de verschillende aspecten en het indelen van de typeringen in het aspectenschema lijkt soms geen recht te doen aan de kwalitatieve aard van de gegevens en de manier waarop geïnterviewden over het onderwerp spraken. Toch is deze manier van onderzoeken juist een manier gebleken die de rode draad van de zoektocht naar wijkidentiteit(en) vast kon houden en niet teveel af te dwalen door de overvloed aan informatie en meningen. De structuur van het onderzoek bleef goed overeind en dit is te danken aan de formulering van het aspectenschema en de keuzes die zijn gemaakt in het methodologiehoofdstuk.

Wat echter wel gezegd moet worden is dat de strakke structuur die het aspectenschema in het onderzoek heeft gebracht, heeft geresulteerd in bevindingen die soms wat 'kort-door-de-bocht' over komen. Een typering is in één enkele categorie ingedeeld en daarmee wordt de beleving van een respondent direct in een hokje geplaatst. Hoewel dit de manier is om de structuur van het onderzoek helder te houden, moeten de resultaten van het onderzoek goed in de context worden geplaatst. Kennis van de toegepaste theorie en methoden van het onderzoek is nodig voor het goed kunnen interpreteren van de resultaten die in dit hoofdstuk zijn gepresenteerd.

Terugkoppeling naar eerder onderzoek

Het is interessant de resultaten uit dit hoofdstuk naast de uitkomsten van eerder onderzoek te leggen. Onderzoek naar 'de identiteit' (of: woonmilieus, cultuurprofielen of één van de vele andere termen die hiervoor zijn bedacht) is veelvuldig uitgevoerd (o.a. Fortuin 2005, van der Horst et al. 2002, Huygen & Spierings 2002). In deze onderzoeken wordt vaak een gebied specifiek onderzocht en benoemd, andere richten zich op algemene typologieën waarin regio's, wijken of straten vervolgens worden ingedeeld (zie o.a. Buys 2001, van Erkel & Musterd 1989). Deze onderzoeken richten zich over het algemeen echter niet op de achterliggende aspecten van identiteit. Hortulanus (2000) benadrukt wel het belang van informatie uit de wijk voor typeringen van een wijk, maar doet geen uitspraken over de identiteitsbepalende waarde van verschillende aspecten. Een onderzoek dat hier wel iets over zegt is dat van Karssenbergh en Jansen (2003). Het onderzoek naar stadslandschappen erkent de rol van verschillende actoren bij het bepalen van de identiteit(en) van een gebied. Als drie belangrijke identiteitsbepalende aspecten voor een wijk komen naar voren de bouwperiode, de filosofie waarmee de wijk ontwikkeld is (dit aspect wordt ook onderstreept door van der Horst et al. 2002) en de beleving in deze tijd. Het subjectieve karakter van de beleving is in dit onderzoek onderkend: men introduceert het begrip *intersubjectiviteit*: het naast elkaar zetten van meerdere opvattingen over het gebied. Uiteindelijk is het doel van de methode uit het onderzoek echter wel het benoemen van één identiteit van het gebied. De auteurs spreken hierbij niet over de identiteitsbepalende aspecten benoemd door de verschillende actoren.

In veel onderzoeken wordt gesproken over de *waardering* van buurten en wijken, en de factoren die daarop invloed hebben (zie o.a. Hortulanus 1995), en niet op *identiteit* van wijken. En wanneer het begrip identiteit (of een modieus synoniem hiervoor) in de mond wordt genomen, betreft het vaak een typering van een bepaald gebied (zoals het in de vorige alinea genoemde onderzoek van Karssenbergh en Jansen (2003)).

De resultaten van dit onderzoek kunnen dan ook moeilijk gestaafd worden aan andere onderzoeksresultaten. Het feit dat de identiteit(en) van een wijk door verschillende actoren wordt gevormd wordt door verschillende auteurs erkend. Onderzoek naar

belangrijke aspecten van identiteit *voor deze verschillende actoren*, evenals als methode voor het afwegen van de verschillende betekenissen en belangen bij het bepalen van identiteit, is echter dun bezaaid. Vervolgonderzoek op dit gebied is daarom des te interessanter.

5. Conclusies

Dit hoofdstuk geeft de conclusies die uit het onderzoek zijn getrokken. De volgende paragraaf vat het onderzoeksproces kort samen: hoe is te werk gegaan en welke resultaten hebben de gekozen methoden opgeleverd? Ook grijpt dit hoofdstuk terug op de onderzoeksvraag uit hoofdstuk 1.

Synthese: van theorie tot resultaat

De literatuurstudie die vooraf ging aan het methodologische deel van het onderzoek heeft inzicht gegeven in het begrip identiteit en de relevantie ervan in de geografie en de ruimtelijke ordening. Ook zijn de betekenissen verkend van andere relevante begrippen en zijn theorieën besproken die betrekking hebben op het toekennen van identiteit aan plaatsen (paragraaf 2.2). Cresswell (2005) noemt het sociale milieu waarin iemand opgroeit, de media, de politieke situatie en verhalen over de plek als identiteitsvormende aspecten. Rose (1995) beschrijft de processen van *identifying with*, *identifying against* en *not identifying*. Paasi (1986) onderscheidt vier fasen in de identiteitsvorming van een regio en Lynch (1960) introduceert het begrip *imageability*: het vermogen van fysieke objecten een emotie op te roepen bij degene die ernaar kijkt. Samenvattend is hiermee deelvraag 2 beantwoord: hoe wordt identiteit aan een plaats toegekend?

In dezelfde fase van het onderzoek zijn veel gesprekken gevoerd met medewerkers van de Dienst RO/EZ en dit heeft, door ervaring van de gesprekspartners en gezond verstand, inzicht in het onderwerp opgeleverd. Vanuit deze theoretische verdieping en verkenning van het onderwerp is de basis voor dit onderzoek vastgesteld: het aspectenschema (zie figuur 2.1). Dit schema bevat een aantal aspecten waarvan werd verwacht dat ze als identiteitsbepalend gewaardeerd konden worden door de betrokken actoren. De inhoud van het aspectenschema vormt in feite het antwoord op deelvraag 3: welke aspecten spelen een rol bij het onderzoeken van het eigene van een wijk?

Daarnaast zijn zes wijken aangewezen als casewijken voor dit onderzoek. De verschillende aspecten die in het aspectenschema zijn opgenomen zijn vervolgens getoetst aan de beleving van twee groepen actoren: medewerkers van de Dienst RO/EZ en bewoners van de zes casewijken. Door diepte-interviews met beleidsmedewerkers en korte gesprekken met bewoners van de wijken is een verzameling beelden ontstaan bij de verschillende wijken. Tevens is, door analyse van de verzamelde gegevens, een lijst gemaakt van identiteitsbepalende aspecten, in rangorde van de waarde die eraan is toegekend door de verschillende respondenten.

De belangrijkste conclusies uit het onderzoek

- 'De identiteit' van een wijk bestaat niet. Identiteit is een verzameling van betekenissen die aan een gebied worden toegekend door alle actoren die zich op enige wijze verbonden voelen met het gebied. Het eigene van een wijk is de unieke combinatie van beelden die men van de wijk heeft: een verzameling van sociale constructies. Hiermee is de eerste deelvraag van dit onderzoek beantwoord: wat bepaalt het eigene van een wijk?

- Pogingen de identiteit van een wijk vast te leggen resulteren per definitie in conflicten tussen de verschillende actoren. Het komt namelijk niet voor dat alle actoren hetzelfde beeld hebben van een wijk en daarom blijft een 'gekozen identiteit' altijd een eenzijdige weergave van alle betekenissen die aan de wijk zijn toegekend.

- Welke aspecten als belangrijk worden gewaardeerd voor het karakter van een wijk, verschilt per groep actoren. De uitwerking van de interviews met medewerkers van RO/EZ geeft als belangrijkste identiteitsbepalende aspecten: bouwperiode, paths (de routes die door de wijk lopen), bouwfilosofie, percentage corporatief bezit en nodes (ontmoetingspunten in de wijk). Dit zijn voornamelijk fysieke aspecten. Bewoners waarderen andere aspecten meer als identiteitsbepalend, namelijk: sociale cohesie, functies/voorzieningen, staat van onderhoud, woningtype, huishoudprofielen, open lege ruimte en leefstijlen van de bewoners. Hier gaat het om meer sociale aspecten van een wijk en van de bevolking. Dat beleidsmedewerkers meer fysieke en bewoners meer sociale aspecten bestempelen als identiteitsbepalend, is een interessante uitkomst. Ook een logische: beleidsmakers kunnen nu eenmaal geen directe invloed uitoefenen op zaken als sociale cohesie; contact tussen bureaus is niet afdwingbaar. De mogelijkheden liggen voornamelijk in ingrepen in de fysieke ruimte die faciliterend zijn voor gebruik door de bevolking. Het is daarom terecht dat de nadruk volgens beleidsmedewerkers op fysieke aspecten ligt. Maar waar voor hen vooral de winst te halen valt, is in het besef dat het eigene van een wijk juist zit in de combinatie van de beleving door de verschillende actoren. Wanneer men dat accepteert ontkomt men er niet aan aandacht te besteden aan de identiteitsbepalende aspecten uit beide invalshoeken. Deze alinea geeft hiermee een antwoord op de vierde deelvraag en ook op de hoofdvraag van dit onderzoek: in hoeverre worden de verschillende aspecten als identiteitsbepalend gewaardeerd door de betrokken actoren?

- Kijkend naar de identiteitsbepalende aspecten voor elke wijk afzonderlijk, worden geen duidelijke verschillen zichtbaar. De vier belangrijkste aspecten gelden op een enkele uitzondering na voor alle wijken, alleen is de rangorde af en toe verschillend.

- Er is een significant verband tussen de woontijd van wijkbewoners en de aspecten die zij als identiteitsbepalend aangeven. Bewoners die langer dan tien jaar in de wijk wonen noemen sociale cohesie, functies/voorzieningen en open lege ruimte duidelijk vaker dan mensen die korter dan tien jaar in de wijk wonen. Staat van onderhoud scoort juist lager in deze groep. Naarmate men langer in een wijk woont worden sociale aspecten vaker als identiteitsbepalend aangemerkt.

Dit onderzoek is in feite een gestructureerde zoektocht naar een manier om 'het eigene' van een woonwijk te bepalen. Teruggrijpend op het eerste hoofdstuk is de onderzoeksvraag:

- Wat zijn volgens de verschillende betrokken actoren de identiteiten van een wijk en welke aspecten zijn volgens de actoren bepalend voor deze identiteiten?

Het antwoord op deze vraag bestaat dus uit typering van de verschillende casewijken met daarbij de achterliggende aspecten die deze identiteiten bepalen volgens de betrokken actoren. Deze identiteitsbepalende aspecten zijn besproken in de voorgaande alinea, bij het derde punt van de belangrijkste conclusies. De typering, gegeven door de twee groepen actoren, zijn hieronder samengevat in tabel 5.1 (in willekeurige volgorde).

		Typeringen van de wijk volgens SDC's en bewoners
Lewenburg	SDC's	burgerlijk, formeel, groen, homogeen, ruim, standaard, wonderlijk
	bewoners	multicultureel, groen, vergrijsd, als een dorp, rustig, wijkvernieuwing (nodig), ondermaats winkelcentrum, verschillen tussen goed en minder goed, ons kent ons
Beijum	SDC's	buiten wonen, gevarieerd, karaktervol, eigen, kindvriendelijk, contactrijk, eigentijds
	bewoners	kleinschaligheid, groen, doolhof, gezinswijk, knus, prettige wijk, gaat steeds beter, elke heerd is anders, afgezonderd
Selwerd	SDC's	centraal, eenvormig, rustig/gewoon, vertrouwd, leefbaar/goede ligging, kindvriendelijk, formeel/op zichzelf/trots, degelijk/burgerlijk
	bewoners	gewoon, saai, wijk voor gesettelden, mijn thuis, veel ouderen, rustig, scheiding huur-koop, veel maatschappelijke verschillen, in verandering
De Wijert-noord	SDC's	strategisch, eenvormig, gewoon, standaard/redelijk, betaalbaar, relatief luw, Gronings
	bewoners	scholieren, gezellig, centraal, volksbuurt, doorsnee bevolking, ruim, grauw en grijs, opknappbeurt nodig, goed wonen
Oosterpoort	SDC's	compact, gevarieerd, verrassend, karakteristiek, alles bij de hand, toegankelijk, authentiek
	bewoners	gezellig, veilig, vriendelijk, betrokken, verschillende mensen, typisch Nederlands, dorpje in de stad, alles bij de hand, goed bereikbaar
Schildersbuurt	SDC's	stedelijk, gemengd, gewoon/dynamisch, leuk/met allure, leefbaar, relatief luw
	bewoners	gezellig, niet-studenten trekken weg, levendig, rommelig, studentenbuurt, uit balans, prettige plek om te wonen, mooie panden, verschil tussen week en weekend

Tabel 5.1: typeringen van de zes casewijken door SDC en bewoners

Ten slotte nog een opmerking over de aanvankelijke insteek van het onderzoek: het gebruik van voornamelijk kwantitatieve data voor het bepalen van het eigene van een wijk. Kwantitatieve gegevens vormen voor de gemeentelijke diensten de meest toegankelijke en best werkbare bron van informatie. Om die reden was het handig geweest als dit onderzoek een aantal gemakkelijk te kwantificeren aspecten als identiteitsbepalend had bestempeld. Zo rechttoe rechtaan is de uitkomst helaas niet, maar een aantal van de genoemde aspecten is relatief goed te onderzoeken. De functies en voorzieningen in een wijk zijn hiervan een voorbeeld. Een belangrijk aspect, dat goed aangestuurd kan worden door gemeentelijk beleid (zie ook punt 5 in paragraaf 6.1: 'beleidsmatige aanbevelingen'). Daarnaast kan als indicator voor het eigene van een wijk de gemiddelde woonduur worden genoemd. Hiervan is aangetoond dat het verband houdt met het aspect sociale cohesie. Hoewel het geen gemakkelijke opgave is identiteit bloot te leggen zijn er dus wel concrete aanknopingspunten aan te wijzen voor het gebruiken van de identiteitsbepalende aspecten in de zoektocht naar het eigene van een wijk.

6. Aanbevelingen

Het onderzoeken van identiteit in de context van Groningse woonwijken heeft, zoals reeds vermeld in de reflectie op de gebruikte methoden, een tweeledige doelstelling: 1) het informeren en adviseren van de gemeente Groningen en 2) het uitvoeren en rapporteren van een wetenschappelijk verantwoord onderzoek. Dit hoofdstuk beschrijft een aantal van de leermomenten die zich tijdens het onderzoek hebben voorgedaan en manieren waarop deze leermomenten kunnen bijdragen aan het werken met wijkidentiteit op beleidsmatig terrein. Ook is tijdens het onderzoek een aantal zaken aan het licht gekomen dat ook de moeite van onderzoeken waard is maar die buiten de context van dit onderzoek vallen. Deze zaken komen in dit hoofdstuk alsnog aan bod. De twee paragrafen beschrijven respectievelijk aanbevelingen voor beleidsmatige doeleinden en aanbevelingen met wetenschappelijke relevantie.

§ 6.1 Aanbevelingen voor beleid

1. Meerdere invalshoeken

Zoals duidelijk is geworden uit het onderzoek, is identiteit een begrip dat betrokkenheid en inbreng van meerdere actoren vereist. Eigenlijk mag men slechts van wijkidentiteit spreken als de belangen en betekenissen voor alle betrokken groepen (bewoners, overheden, belangenverenigingen, etc.) zijn meegenomen in het proces. Maar: hoe meer belangen, hoe complexer het beeld en hoe lastiger het proces wordt. Probeer daarom uit alle belangen van de verschillende betrokken actoren één of meer overeenkomsten te halen. Deze kernwaarden (het eigene van de wijk!) zijn dan weliswaar een compromis, maar overeenstemming hierover is het belangrijkste. Voor het uitdragen van deze kernwaarden is het raadzaam één of meer dragers aan te wijzen. Dit zijn concrete herkenbare elementen in de wijk waarmee bewoners en andere actoren zich goed kunnen identificeren. Een voorbeeld van een kernwaarde is de term 'gezelligheid' in de Oosterpoort. Potentiële dragers van deze kernwaarde zijn de Meeuwerderweg en de buurtkroegjes. Deze kernwaarden en bijbehorende dragers kunnen bijdragen aan een groter bewustzijn van het eigene van een wijk.

2. Identiteit is wat eruit springt

Uit het onderzoek is gebleken dat met name de dragers een grote rol spelen bij het beeld dat bewoners van hun buurt hebben. Deze concrete elementen zijn vaak zo overheersend dat ze het beeld van een wijk volledig bepalen. Een voorbeeld hiervan is de sporthal in Lewenborg, die in april 2007 in brand werd gestoken. De sporthal heeft er nog enkele maanden uitgebrand gestaan en dit straalde enorm af op de hele wijk. Bewoners gaven de uitgebrande sporthal vaak als reden voor hun beeld van Lewenborg als slechte wijk in de stad Groningen.

Dragers zijn erg bepalend voor het beeld dat van een wijk bestaat, of ze nu positief zijn of negatief. Het is voor beleidsdoeleinden dus zaak deze dragers te herkennen en te benoemen en het kwaliteitsniveau ervan hoog te houden of maken.

3. Vier invalshoeken voor wijkbeleid

Het gezegde 'al doende leert men' is tijdens dit onderzoek absoluut waar gebleken. De literatuurstudie, de vele gesprekken met beleidsmedewerkers, bewoners en het projectteam Onderscheidende Wijken en het hele proces van onderzoeken heeft een beeld opgeleverd van de manier waarop wijkidentiteit het beste kan worden benaderd. De vier invalshoeken die onmisbaar zijn bij onderzoek naar het eigene van een wijk zijn: 1) de fysieke (stedenbouwkundige) kernmerken van de wijk; 2) subjectieve kenmerken (beleving door betrokkenen); 3) data (cijfers over de wijk) en 4) het gezond verstand

van de onderzoeker en beleidsmedewerker. De eerste drie invalshoeken zijn reeds uitgebreid besproken in eerdere hoofdstukken. De laatste is echter minstens zo belangrijk en functioneert als de lijm tussen de andere drie. Men zal moeten accepteren dat degene die zich verdiept in het eigene van een wijk hiermee onvermijdelijk invloed uitoefent op het onderzoek. De keuzes die gaandeweg worden gemaakt sluiten altijd bepaalde aspecten uit of nemen ze juist mee en dit heeft consequenties voor de analyse. In feite is er sprake van een machtspositie van de onderzoeker of beleidsmedewerker: zijn manier van denken over het onderwerp (ofwel: zijn *discourse*) kan ervoor zorgen dat sommige onderdelen bewust of onbewust worden weggelaten of vervormd. Zijn keuzes spelen dus een bijzonder belangrijke rol. Van een professioneel beleidsmedewerker of onderzoeker moet echter verwacht worden dat hij deze keuzes goed weet te verantwoorden. De ervaring en het gezond verstand zijn net zo belangrijk als de andere genoemde invalshoeken.

4. Onderscheidende Wijken als verdeelsleutel voor voorzieningen

Wat de pilot van het project Onderscheidende Wijken onder andere heeft opgeleverd, is een beeld van de sterke en zwakke punten van de casewijken. Wanneer dit project voor alle wijken in de stad wordt uitgevoerd, ontstaat er een compleet beeld van de 'staat van de stad'. Dit overzicht kan worden gebruikt als verdeelsleutel voor toekomstige voorzieningen in de stad (ook voor dienst- of hulpverlening). Een voorbeeld: wanneer er geld beschikbaar komt voor een extra bibliotheekfiliaal in de stad, kan het project OW aangeven welke wijk behoefte heeft aan en ruimte heeft voor zo'n voorziening. OW kan dus functioneren als sorteermachine voor dergelijke voorzieningen.

5. Belangrijke rol voor Dienst OCSW

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat het aspect functies/voorzieningen een grote rol speelt in het beeld dat van een wijk bestaat. Wil het project OW, zoals bij het vorige punt genoemd, bijdragen aan het overzicht van geplande voorzieningen, dan kan de gemeentelijke dienst van Onderwijs, Cultuur, Sport en Welzijn (OCSW) hieraan een grote bijdrage leveren. Dit is namelijk de dienst die in alle wijken de voorzieningen beheert (onder andere scholen, sportaccommodaties, zwembaden, buurtcentra en andere culturele voorzieningen). Momenteel wordt door deze dienst gewerkt aan een integrale voorzieningenkaart, die alle bovengenoemde voorzieningen (en meer) in de stad Groningen zal bevatten. Met behulp van GIS-software is hiermee gemakkelijk een overzicht te maken van de voorzieningen die zijn gevestigd in de verschillende wijken. Deze kaart is zeer geschikt om in het kader van het project OW te worden gebruikt.

6. De balans tussen generaliseren en specificeren

Eén van de belangrijkste aandachtspunten van dit onderzoek is geweest het te onderzoeken schaalniveau. Om een eenduidig beeld te kunnen schetsen van een wijk is het nodig te generaliseren. Hiermee worden onregelmatigheden of conflicterende betekenissen op kleinere schaal weggepoetst en kan men een effen wijkbeeld geven. De term 'effen' kan in deze context echter ook worden gelezen als 'vlak' of 'oppervlakkig': generaliseren betekent details weglaten. Juist de details, of die ene unieke kwaliteit, kan bijdragen aan het eigene van een wijk. Echter, te ver inzoomen zorgt ervoor dat het grotere geheel niet meer zichtbaar is. De verschillen die op kleinere schaal zichtbaar worden zorgen ervoor dat men niet meer kan spreken van het eigene van 'de wijk', maar slechts over delen van de wijk. Bij het zoeken naar het eigene van een wijk is het dus schipperen tussen verschillende schaalniveaus. Welke keuzes hierbij gemaakt moeten worden is situatieafhankelijk: men dient elke wijk afzonderlijk te bekijken. Het gezond van verstand van de onderzoeker of beleidsmedewerker, zoals genoemd bij punt 3, is hierbij het belangrijkste instrument.

7. Data-analyse is niet heilig

Het aanvankelijke uitgangspunt van dit onderzoek was het "zoeken naar het eigene van een wijk met als belangrijkste uitgangspunt kwantitatieve data". Zoals duidelijk is geworden in dit rapport heeft het onderzoek zich uiteindelijk niet sterk gericht op analyse

van kwantitatieve data. Hoewel cijfers over de wijk een nuttige informatiebron vormen, gebeurt het snel dat deze bron een te grote waarde wordt toegedicht. Cijfers en grafieken zijn gemakkelijk te lezen en te interpreteren en het gevaar bestaat dat ze daarom te snel als 'waar' worden aangenomen. Wat echter de belangrijkste stap is bij data-analyse, is de *selectie*. Welke data is nuttig en waarom? Waaruit blijkt dat? Wat kan er redelijkerwijs uit geconcludeerd worden? Zoals Duyvendak en Hortulanus stellen: "de kwaliteit van een plaats (in de vorm van gegevens, red.) is eerder een indicator of uiting van achterstand dan een oorzaak ervan" (Duyvendak & Hortulanus 1999, p. 15). Voor onderzoek naar het eigene van woonwijken kan data-analyse dus pas nuttige en betrouwbare informatie opleveren als is vastgesteld dat de inhoud van de gegevens ook daadwerkelijk relevant is voor het betreffende onderzoek.

8. Identiteit is veranderlijk!

De resultaten van dit onderzoek bestaan onder andere uit een aantal aspecten dat de richting aangeeft voor het eigene van verschillende wijken in de stad Groningen. Vervolgens is het zaak deze aspecten van inhoud te voorzien: wat behelst dit aspect in bijvoorbeeld Selwerd of de Wijert-noord? Het gevaar van deze concretisering is echter dat men na deze stap denkt te beschikken over 'het eigene van de wijk' en dat alle blinde vlekken daarmee in kaart zijn gebracht. Het is echter zo, zoals inmiddels als bekend mag worden verondersteld, dat identiteit een *proces* is: een veranderlijke verzameling van betekenissen. Dit betekent dat identiteit nooit is vastgesteld, maar altijd in beweging is. Er dient altijd rekening te worden gehouden met veranderende betekenissen. Het af en toe iken van identiteit (toetsen of het is veranderd of niet) is daarom een noodzaak. Wanneer en hoe vaak dit dient te gebeuren is wijkafhankelijk en ook hierbij kan men het beste rekenen op het gezond verstand van de onderzoeker of beleidsmedewerker.

§ 6.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek

In de loop van het onderzoek zijn bepaalde punten naar voren gekomen die interessant zijn voor verder onderzoek, maar die niet in de context van dit onderzoek passen. Deze paragraaf noemt een aantal van deze aanbevelingen voor verder onderzoek, bijvoorbeeld door studenten van de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen.

1. Verdere uitwerking van de pilotstudie

- a.* Dit onderzoek naar het eigene van woonwijken is een pilotstudie, dat wil zeggen een verkennende studie naar de mogelijkheden van het ontrafelen van het begrip wijkidentiteit. De pilot heeft interessante resultaten opgeleverd, maar biedt zeker ook mogelijkheden voor verdieping in het onderwerp. Zo kan de vraag worden gesteld: welke actoren spelen een relevante rol bij het zoeken naar het eigene van woonwijken? Zijn er, naast beleidsmedewerkers en wijkbewoners, meer betrokkenen van wie het beeld van de wijk een substantiële bijdrage levert aan de verzameling van beelden die van een wijk bestaan?
- b.* En zijn er, naast de methoden gebruikt in dit onderzoek, andere goede methoden voor het achterhalen van het eigene van een wijk? Methoden die voor dergelijk kwalitatief onderzoek in de culturele geografie vaak worden toegepast zijn diepte-interviews, het gebruik van foto- of videomateriaal door bewoners of onderzoeker, directe observatie van bijvoorbeeld buurtbewoners, of *oral history* (geschiedkundige vertellingen over een plaats).
- c.* Een terechte vraag naar aanleiding van dit onderzoek is: in hoeverre zijn de gekozen aspecten in het aspectenschema onafhankelijk? Kan het ene aspect het andere beïnvloeden? Kan het bijvoorbeeld zo zijn dat de sociale cohesie in een wijk laag is doordat er grote inkomensverschillen zijn in een wijk? En, belangrijker nog voor dit onderzoek: zijn bewoners zich bij het aangeven van

identiteitsbepalende aspecten bewust van het eventuele verband tussen deze twee aspecten?

2. "Hoe groot is uw buurt?"

Naar aanleiding van zowel het artikel van Kaal en Vanderveen (2007) als de eigen ervaring uit dit onderzoek komt de kwestie van de grenzen van de verschillende wijken naar boven. In hun artikel richten Kaal en Vanderveen zich op de vraag: hoe groot is het gebied dat mensen in gedachten hebben bij het beantwoorden van vragen over hun buurt? Deze buurtaanduiding blijkt namelijk veel kleiner te zijn dan de gebieden waarnaar de data doorgaans geaggregeerd worden (Kaal & Vanderveen 2007). Dit heeft vaak te maken met het schaalniveau waarop de data beschikbaar zijn. Tegenwoordig heeft men hier betere mogelijkheden voor (o.a. door digitale gegevens), maar een tijd geleden zaten beleidsmakers vast aan de wijkindeling die beschikbaar was, of die nu klopte of niet. Naast deze pragmatische reden hangt het betoog van Kaal en Vanderveen sterk samen met de aspecten *edges* en *districts* van Lynch. Het gaat hier om de begrenzing van het onderzoeksgebied en de verschillen in de aanduiding die hiervan blijken te bestaan tussen bewoners en onderzoekers. Een interessant onderwerp voor onderzoek is daarom: welke elementen zien wijkbewoners vaak als begrenzing van hun wijk? En welke consequenties heeft dat voor onderzoek naar wijken als onderzoeksgrootheid?

3. Wijkidentiteit en verschillende soorten wijken

In dit onderzoek zijn verschillende soorten wijken onderwerp van onderzoek geweest: satellietwijken als Beijum en Lewenborg, oude stadswijken als de Oosterpoort en de Schildersbuurt en naoorlogse wijken als Selwerd en de Wijert-noord. Wat in dit onderzoek niet specifiek is meegenomen is de rol van de situering van de wijk ten opzichte van het stadscentrum of de rest van de stad. Heeft een satellietwijk als Beijum duidelijkere 'eigene' eigenschappen dan bijvoorbeeld de Oosterpoort? Is een buitenwijk meer gebaat bij een duidelijke identiteit dan een wijk die een sterkere relatie heeft met de binnenstad?

4. Spiegelen van de paren

Zoals in hoofdstuk 3 is uitgelegd zijn de zes casewijken gekozen als drie paren van twee wijken. Uiteindelijk heeft het onderzoek zich niet toegespitst op de onderlinge vergelijking van de wijken binnen deze paren. Dit is echter wel een interessant onderwerp voor vervolgstudie. Hierbij zou men bewoners van bijvoorbeeld Beijum en Lewenborg de vraag kunnen voorleggen: "waarin verschillen Lewenborg en Beijum nu van elkaar?" Het concept van 'othering' heeft hierbij een sleutelrol: zetten bewoners zich af tegen 'de andere wijk' om zo hun eigen identiteit te versterken?

5. De ontwikkeling van een wijk

Bij de typering van de verschillende casewijken kwamen bij een aantal wijken behoorlijk eenduidige beelden naar boven, zoals bijvoorbeeld de Schildersbuurt als 'studentenwijk' en Beijum als 'groene gezinswijk'. Nu is het zo dat dergelijke typering geen recht doen aan de veranderingen die ook in deze wijken onvermijdelijk plaatsvinden. Interessant voor verder onderzoek is de vraag of er ook iets onderscheidends is te halen uit juist deze veranderingen. Een voorbeeld: de Schildersbuurt staat bekend als één van de studentenbuurten van Groningen. Er ontstaan echter steeds meer conflicten tussen de studenten en de andere bewoners van de wijk: qua staat van onderhoud vindt men het achteruit gaan. Wat zijn de consequenties van dit transformatieproces, dat getypeerd kan worden als de vergetoëning van de Schildersbuurt? Welke opties zijn er, wat vinden bewoners en wat zijn beleidsmatige mogelijkheden? Een vergelijkbare vraag kan voor Beijum gesteld worden. Beijum, een paar jaar geleden nog de jongste wijk van Nederland, vergrijst. Wat zijn de consequenties van deze ontwikkeling? Is de huizenvoorraad in Beijum geschikt voor een ouder wordende bevolking? En welke invloed zal de bouw van de wijk/stadsdeel Meerstad hebben op de bevolking van Beijum?

Lijst van geraadpleegde literatuur

- Abdelal, R., Herrera, Y., Johnson, A. & Martin, T. 2001, *Treating identity as a variable: measuring the content, intensity and contestation of identity*. Artikel voor presentatie bij APSA, 2 september 2001.
- Adriaanse, C. 2005, 'Wijken die het wel goed doen', *Rooilijn*, vol. 38 (6), p. 292-295.
- Barke & Harrop 1994, 'Selling the industrial town: identity, image and illusion.' In: J.R. Gold & S.V. Ward, *Place promotion: the use of publicity and marketing to sell towns and regions*, p. 93-114. John Wiley & sons, Chicester.
- Bayer, M. 2002, 'Interview met René Boomkens: we hebben de ontmoetingsplekken verwaarloosd', *ROmagazine*, vol. 20 (10), p. 26-29.
- Bayer, M. 2003, 'Interview met Rob van Engelsdorp Gastelaars: dogma's in planning en beleid verarmen stad en land', *ROmagazine*, vol. 21 (5), p. 25-27.
- Boon, T. den & Geeraerts, D. 2005, *Van Dale: Groot Woordenboek der Nederlandse Taal: 3 dl.* Van Dale Lexicografie, Utrecht.
- Burgess, J.P. 1997, *Law and cultural identity*, ARENA, Arena Work Papers 97/14, The Research Council of Norway.
- Cresswell, T. 2005, *Place: a short introduction*. Blackwell, Malden.
- Duyvendak, J. & Hortulanus, R. 1999, *De gedroomde wijk : methoden, mythen en misvattingen in de nieuwe wijkaanpak*. Forum, Utrecht.
- Experian Nederland B.V. (2004), *Mosaic Handboek*. Experian Nederland, Den Haag
- Fine, M. 1994, 'Working the hyphens: Reinventing Self and Other in Qualitative Research'. In N. Denzin & Y. Lincoln (eds.), *Handbook of Qualitative Research*, Sage, Thousand Oaks, p. 70-82.
- Gemeente Groningen, *Gronometer* (gemeentelijke database), geraadpleegd in oktober en november 2007.
- Gemeente Groningen 2006, *Nieuw Lokaal Akkoord 2007-2010*. Dienst RO/EZ, Groningen.
- Gemeente Groningen 2003, *Huisje, boompje, auto*. Dienst RO/EZ, Groningen.
- Gemeente Groningen 2003, *Stadsleven: leefbaarheid en veiligheid in de gemeente Groningen*. Bureau Onderzoek, Groningen.
- Gemeente Groningen 1989, *De stad vernieuwt*. Dienst RO/EZ, Groningen.
- Groote, P., Huigen, P.P.P. & Haartsen, T. 2000, 'Claiming rural identities'. In: T. Haartsen, P. Groote & P.P.P. Huigen (eds.), *Claiming rural identities: dynamics, contexts, politics*, p. 1-7. Van Gorcum, Assen.

- Haartsen, T. 2002, *Platteland: boerenland, natuurterrein of beleidsveld? Een onderzoek naar veranderingen in functies, eigendom en representaties van het Nederlandse platteland*. (NGS 309), Rijksuniversiteit Groningen, Groningen
- Hajer, M. & Reijndorp, A. 2001, *Op zoek naar nieuw publiek domein*. NAI uitgevers, Rotterdam.
- Hall, S. 1997b, *Representation: cultural representations and signifying practices*. Sage, London.
- Hawthorn, J. 1992, *A glossary of contemporary literary theory*. Edward Arnold: London.
- Hereijgers, H. 2001, *De naoorlogse stad: een hedendaagse ontwerpogave*. NAI Uitgevers, Rotterdam.
- Hoef, R. van de 2003, *Wijken voor een geherstructureerd identiteitsdenken*. Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen, Groningen.
- Holloway, L. & Hubbard, P. 2001, *People and place: the extraordinary geographies of everyday life*. Prentice Hall, Harlow.
- Hooper, M. 1976, 'The structure and measurement of social identity', *The public opinion quarterly*, vol. 40 (2), p. 154.
- Horst, H. van der, Kullberg, J. & Deben, L. 2002: *Wat wijken maakt*. DGVH/NETHUR partnership nr. 13, Utrecht.
- Hortulanus, R.P. 2000, 'The development of urban neighbourhoods and the benefit of indication systems', *Social indicators research*, vol. 50 (2), p. 209-224.
- Hortulanus, R.P. 1995, *Stadsbuurten: een studie over bewoners en beheerders in buurten met uiteenlopende reputaties*. VUGA, 's Gravenhage.
- Hoven, B. van 2006, *Collegaantekeningen 'Representeren van plaatsen'*.
- Huigen, P.P.P. 2006, *Collegaantekeningen 'Making Places'*.
- Ivanič, R. 1998, *Writing and identity: the discursal construction of identity in academic writing*. Benjamins, Amsterdam.
- Jacobs, J. 1961, *The life and death of great American cities*. Random House, New York.
- Karssenbergh, H. & Jansen, C. 2003, 'Een creatieve benadering voor woonmilieus in de bestaande stad. Stadslandschappen', *Tijdschrift voor de volkshuisvesting*, vol. 9 (1), p. 6-11.
- Kaal, H. & Vanderveen, G. 2007, 'Hoe groot is uw buurt?', *Rooilijn*, vol. 40 (2), p. 90-97.
- Karssenbergh, H., Jansen, K. & Verschoor, W. 2005, 'Was ik maar een Brinker!: belevingsnetwerken en identiteitsdragers als procesbenadering', *Agora*, vol. 21 (2), p. 24-26.

- Kempen, R. van & Priemus, H. 1999, *Stadswijken en herstructurering*. Van Gorcum, Assen.
- Kompier, V. 1999, 'Identiteit als onderwerp van onderzoek', *Noorderbreedte*, vol. 23 (4) p. 177-179.
- Lynch, K. 1960, *The image of the city*. The MIT Press, Cambridge.
- Massey, D. 1994, *Space, place and gender*. Polity Press, Cambridge.
- Meester, W.J., Pellenbarg, P.H, Graaf, P.J. de, Kiel, W.F.H., Osinga, R.L & Vries, B.A. de 2003, *Effectmeting 2002: "Er gaat niets boven Groningen"*. Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen, Groningen.
- Meijers, E. 2002, 'Deltametropool gebaat bij duidelijker identiteit Randstad', *Geografie*, vol. 11 (1), p. 34-36.
- Ministerie van VROM 1997, *Nota Stedelijke Vernieuwing*. Ministerie van VROM, Den Haag.
- Ministerie van VROM 2004, *Leefbaarheid van wijken*. Ministerie van VROM, Den Haag.
- Motivaction 2002, *Woonbelevingsonderzoek in de stad Groningen*. Motivaction, Amsterdam.
- Paasi, A. 1986, 'The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity', *Fennia*, vol. 164 (1), p. 105-146.
- Paasi, A. 2003, 'Region and place: regional identity in question', *Progress in human geography*, vol. 27 (4), p. 475-485.
- Pellenbarg, P.H. 1991, *Identiteit, imago en economische ontwikkeling van regio's*. Geo Pers, Groningen.
- Poulus, C. & Heida, H. (ABF Research) 2007, *Woningmarktverkenningen*. Ministerie van VROM, Den Haag.
- Reijndorp, A., Kompier, V. & Haas, L. de 1997, *Leefstijlen: wonen in de 21e eeuw*. NAI Uitgevers, Rotterdam.
- Reinders, L. 2005, 'Identiteit, ruimte en de emotionele logica van de post-industriële stad', *Agora*, vol. 21, no. 2, p. 4-7.
- Rose, G. 1995, 'Place and identity: a sense of place'. In: D. Massey & P. Jess (eds.) *A place in the world? Places, cultures and globalization*, p. 87-132. Oxford University Press, New York.
- Vergeer, C. 2000, *Op zoek naar identiteit*. Damon, Leende.
- Wassenberg, F., Arnoldus, M., Goetgeluk, R., Penninga, F. & Reinders, L. 2006, *Hoe breed is de buurt? Typologie van woonmilieus: herkenbaar, bruikbaar en beschikbaar*. Ministerie van VROM, Den Haag

